

CULTURA Valenciana

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA D'EDUCACIÓ,
CULTURA I ESPORT

2014, Generalitat Valenciana
Conselleria d'Educació, Cultura i Esport
Av Campanar, 32 46015-València

Direcció del projecte

Direcció General d'Innovació, Ordenació i Política Lingüística

Coordinació

Joan Coba Femenia
Antonio Ramos Olivares
Vicent Sebastian Fabuel

Autors

Glòria Castañares Martí
Joan Coba Femenia
Voro Gómez Rosselló
Ana Belén Sánchez Zoroa
Vicent Sebastian Fabuel
Vicent Tamarit Ramon

Disseny i maquetació: äbranding
Il·lustracions dels "Jocs populars": Àngel Gómez Navarro

En la societat actual, es fa imprescindible educar, des d'edats primerenques, en l'adquisició de les competències que han de permetre als futurs ciutadans participar de forma constructiva en una societat cada vegada més complexa i diversificada. Este aprenentatge ha d'anar acompanyat del coneixement de les senyes d'identitat col·lectives i és en esta línia on l'àrea de Cultura Valenciana aporta al currículum el reconeixement del valor de la cultura pròpia i el coneixement d'aquells aspectes tradicionals i genuïns que ens caracteritzen com a poble i que hem de transmetre a les futures generacions com a herència col·lectiva.

El currículum de Cultura Valenciana desenrotlla principalment la competència relacionada amb la consciència i les expressions culturals, amb metodologies basades en l'activitat de l'alumnat mitjançant treballs de caràcter individual però també d'índole cooperativa; fomentant l'observació, la comprensió, la interpretació i l'explicació de l'espai històric pròxim i acostant l'alumne als costums i les tradicions pròpies. El coneixement de l'Estatut d'Autonomia i de les institucions més rellevants de la Generalitat, present també en el currículum d'esta àrea, prepara l'alumnat per actuar com a ciutadans participatius i implicats en la cohesió i el desenrotllament de la nostra societat.

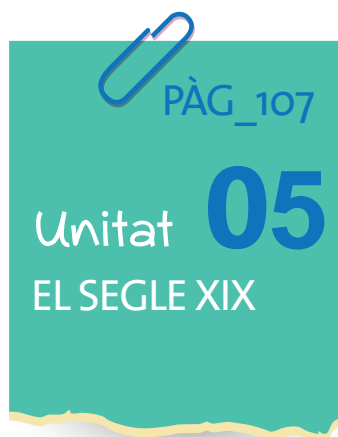
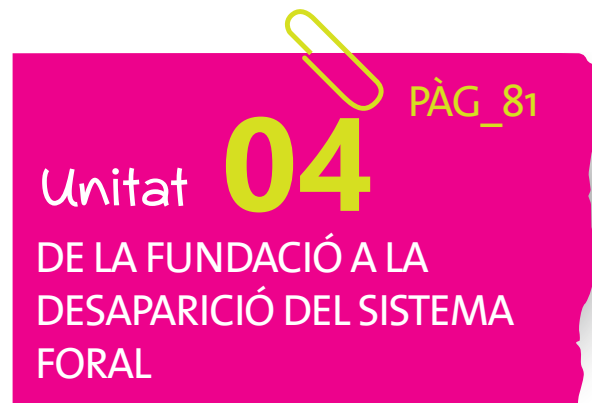
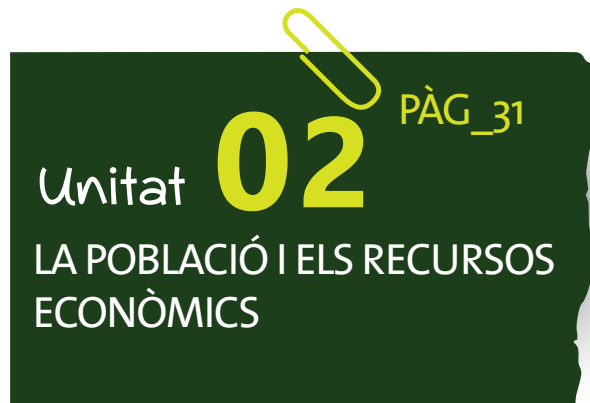
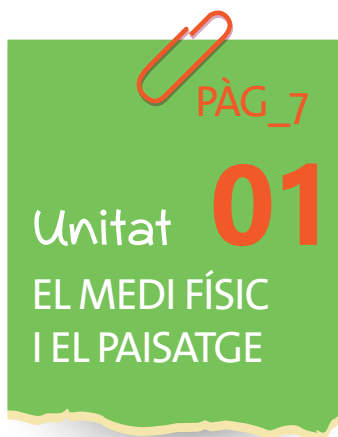
La Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, amb la publicació que ara presentem, vol contribuir a satisfer les necessitats de l'alumnat i proporcionar un instrument més per als docents, facilitant-los uns materials de caràcter orientatiu i referencial, no d'índole preceptiva. L'organització en blocs de continguts no pretén jerarquitzar els aprenentatges en l'aula, respon a un esquema d'organització dels continguts que han d'abordar-se d'una manera enllaçada, entenent el procés d'aprenentatge com una configuració flexible en la qual uns continguts es poden relacionar amb uns altres d'un bloc diferent. Esta presentació no implica, per tant, una organització tancada, al contrari, permet organitzar els continguts de diferents maneres, i que s'use la metodologia comunicativa més adequada a les característiques de l'alumnat.

Tot i això, caldrà reconèixer que estos continguts són segurament molt amplis per a un curs acadèmic, però confiem que el professorat, amb bon criteri, decidirà quins temes han de tractar-se amb més o menys profunditat, fins i tot quins es poden reformular en funció de les peculiaritats del centre, de la localitat o de la comarca. I seleccionar, per tant, els textos o propostes de treball que siguen més adequats per als objectius didàctics programats, a fi de contribuir a fer el procés d'aprenentatge més amé i agradable, en definitiva a millorar-lo.

El material està adreçat als alumnes de 5t de Educació Primària, concebut amb una estructura àgil i un disseny atractiu. S'organitza en tres blocs: "L'espai geogràfic valencià", "Les arrels de la Comunitat Valenciana" i "Un projecte en comú", que agrupen set unitats didàctiques amb diferents propostes didàctiques: "El medi físic i el paisatge", "La població i els recursos econòmics", "Les terres valencianes dels orígens a la dominació musulmana", "De la fundació a la desaparició del sistema foral", "El segle XIX", "L'estatut d'Autonomia" i "Cultura i tradicions".

Esperem, per acabar, que esta publicació siga útil tant als alumnes de 5t de Primària com als seus professors i professores. Amb eixa intenció hem publicat estos materials, pensant a contribuir a la consecució dels objectius curriculars establits que han de comportar una millora qualitativa del nostre sistema educatiu.

Índex

Unitat **01**

EL MEDI FÍSIC I
EL PAISATGE

Què treballarem?

Unitat **01**
EL MEDI FÍSIC
I EL PAISATGE

01

La Comunitat
Valenciana.

02

El clima i
l'aigua

03

Inundacions i
sequeres.

04

La vegetació,
el paisatge i els
espais naturals.

Què en sabem?

Unitat 01 EL MEDI FÍSIC I EL PAISATGE

Amb l'ajuda d'un company,
completa la següent enquesta:

La Comunitat Valenciana està situada a l'oest de la península Ibèrica.

A la Comunitat Valenciana només hi ha una classe de clima, el del litoral.

L'illa de Tabarca es troba a la província de Castelló.

El riu Túria és el més cabalós de la Comunitat Valenciana.

Mai s'ha produït una inundació important a la Comunitat Valenciana.

El Desert de les Palmes és un paratge natural de la Comunitat Valenciana.

L'escassetat de pluges influïx en la quantitat d'incendis que es podem produir en estiu.

V

verdader

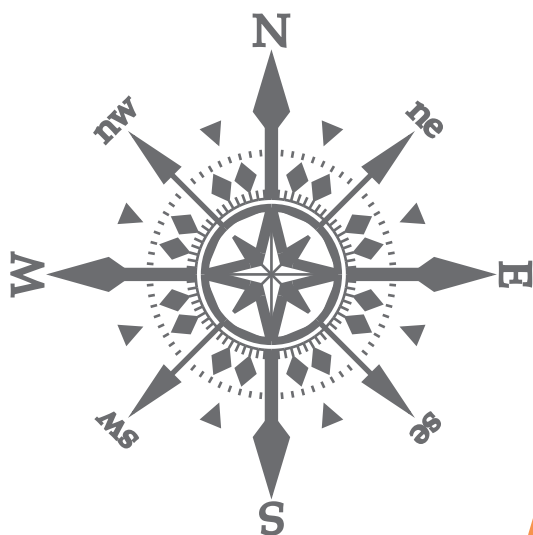
F

fals

Presentació

Unitat 01 EL MEDI FÍSIC I EL PAISATGE

La Comunitat Valenciana té forma allargada i s'orienta de nord a sud. Està situada a l'est de la península Ibèrica. Limita al nord amb Catalunya, al sud amb la Regió de Múrcia, a l'est amb el mar Mediterrani, la costa té més de 440 km, i a l'oest fronteres són les comunitats de Castella-la Manxa i Aragó. El Racó d'Ademús és un territori que forma part de la comunitat, però que està situat entre les províncies de Terol i Conca.

A continuació et presentem un text que t'introduirà en el contingut de la unitat que treballarem tot seguit. El geògraf **Antoni Josep Cavanilles** (1745-1804) va escriure:

“Por todos los confines del reyno se hallan montañas que dificultan el paso (...) corto es el número de llanuras en el reyno y aun éstas estrechas, hallándose casi siempre entre el mar y las raíces de los montes...”

Busca qui era Cavanilles i per què és tan important la labor que va realitzar

Què vol manifestar amb el fragment que et presentem?

Les terres valencianes es caracteritzen pel contrast entre l'interior i el litoral, i entre la muntanya i el pla. S'hi distingixen tres unitats de relleu fonamentals: la muntanya, la plana i la costa.

La muntanya mostra dos conjunts: al nord, la cadena Ibèrica, que va des de Morella al Xúquer, i al sud les Bètiques. L'altitud mitjana del nostre territori aconseguix els 500 m, però cap muntanya sobrepasa els 2000 m.

Les planes són el producte del pas dels rius i del dipòsit dels materials que han anat transportant. Ocupen menys espai que les zones muntanyenques i són molt fèrtils, la qual cosa les fa molt valuoses per a l'agricultura.

Ciutat de Morella

En les planes és freqüent trobar aiguamolls, com a conseqüència de les filtracions de les aigües, tant provinents de les pluges com del mar.

En la costa s'alternen les zones rocoses i els penya-segats, els caps de Cullera, la Nau, Sant Antoni i el Penyal d'Ifac, i les zones arenoses, més extenses. Les platges poden ser d'arena, com la costa del golf de València, molt apreciades pel turisme, o de pedra, com alguna en la província de Castelló. També destaquen les costes de cordó litoral que tenen una barrera d'arena paral·lela a la costa, com la marjalera de Castelló, l'Albufera i el Fondo d'Elx.

A la nostra Comunitat hi pertanyen l'arxipèlag de les Columbretes i l'illa de Tabarca. Les illes Columbretes estan situades enfront del cap d'Oropesa i estan formades per quatre grups d'illes diferents. És un dels arxipèlags de major interès del Mediterrani occidental, tant pel seu origen volcànic com per les poblacions d'aus que hi nidifiquen; per això, han sigut declarades parc natural.

Una altra illa de la nostra Comunitat és l'illa de Tabarca, situada a 4 km enfront del cap de Santa Pola. Té poca vegetació, a causa de l'escassetat de pluja i els forts vents.

Els límits de la Comunitat Valenciana

Unitat **01**
EL MEDI FÍSIC
I EL PAISATGE

Al llarg de la història els límits d'un territori poden variar. En el text següent es donen unes raons per les quals els habitants de la comarca de Requena-Utiel es van incorporar a la província de València:

"Tras muchos siglos de administración castellana, a finales del siglo XVIII muchos comarcanos empezaban a pensar si no sería mejor pasar a depender de la administración valenciana, dadas las ventajas económicas y de proximidad. Por aquellas fechas Requena tenía una floreciente sedería que se proveía de materia prima en la Huerta de Valencia y en la Ribera del Júcar. Valencia apenas estaba a un día y medio de viaje desde Requena, mientras que Cuenca, su capital, estaba a cuatro días y por caminos penosos".

Juan Piqueras

"La meseta Requena-Utiel", 1997

01

Enumera les raons per les quals, segons el text, els habitants de la comarca de Requena-Utiel es van incorporar a la província de València.

02

Busca en Internet un mapa de relleu de la Comunitat Valenciana i contesta les preguntes:

Anota el nom del cim més alt de la nostra Comunitat i indica on està situat. Quins altres cims superen els 1000 m? Indica on estan situats.

Menciona les tres unitats de relleu de la nostra Comunitat i explica-les.

Observa el mapa amb els accidents costaners de la nostra Comunitat i completa un quadro enumerant caps, illes i zones litorals.

Investiga a què deuen el seu nom les illes Columbretes.

01

Realitza un mapa de la Comunitat Valenciana i assenjala els diferents canvis històrics produïts en les seues fronteres.

02

Realitza un mapa de la Comunitat Valenciana i assenjala les diferents comarques.

El clima

La nostra Comunitat té clima mediterrani, amb altes temperatures a l'estiu i els hiverns suaus. Les precipitacions tenen els seus màxims a la tardor i primavera, mentres que a l'estiu es produïxen llargs períodes de sequera.

El mar Mediterrani és el factor més influent en el clima de la nostra Comunitat, a més del relleu i els vents. Això és perquè el territori és quasi paral·lel al litoral i els punts més distants del mar estan a només 100 km. La proximitat de les muntanyes al mar fa que este atenuen les oscil·lacions tèrmiques a l'hivern. Les muntanyes de l'interior de la nostra comunitat eviten l'arribada de les borrasques atlàntiques, i per això es produïxen, en general, poques precipitacions. No obstant això, a la primavera i tardor, els vents de llevant, en ascendir pels vessants, es refreden i es condensa la humitat que porten del Mediterrani. Això provoca precipitacions torrencials que poden arribar a ocasionar importants inundacions.

A la nostra Comunitat es distingixen algunes variants en el clima depenent de la zona: litoral, muntanya o sud.

En el litoral trobem un clima mediterrani amb abundant sol i pluges escasses. Les temperatures mitjanes anuals oscil·len al voltant dels 17°C, la qual cosa implica un hivern suau.

Horta de València

En les serres de l'interior de la Comunitat trobem un clima més humit, a causa de l'altitud i de la vegetació. A l'hivern són freqüents les gelades i fins i tot dies de neu.

Sobretot en el sud d'Alacant es dona un clima subdesèrtic. Les barreres que formen les serralades Bètica i Penibètica eviten l'arribada de vents humits, la qual cosa provoca moltes hores d'insolació, una elevada temperatura i escassetat de precipitacions anuals.

L'aigua

Zona de marjals

Les aigües de la nostra Comunitat es distribuïxen pels rius, embassaments i aiguamolls.

Els rius valencians desemboquen al Mediterrani, són curts i de cabal escàs, però que pot augmentar espectacularment a la tardor i a la primavera per les pluges torrencials. Tot i això, les seues aigües s'aprofiten al màxim. Es dividixen en dos categories:

- Els que naixen a la nostra Comunitat, que presenten un cabal escàs per al seu aprofitament agrícola. Els més cabalosos són el Palància i el Serpis.
- Els rius nascuts fora dels límits de la Comunitat Valenciana, en les cadenes muntanyoses més pròximes a la Meseta. Són rius amb un intens aprofitament humà. En molts s'han construït murs de contenció per a evitar les tràgiques conseqüències de les seues crescudes. El més cabalós és el Xúquer. El seguixen en cabal el Segura, el Túria i el Millars.

La pràctica totalitat dels nostres recursos hídrics procedix de les precipitacions, i com que estes són irregulars, es va fer necessari des d'antic la construcció d'embassaments per a emmagatzemar l'aigua, i també distribuir-la per al regadiu, aprofitant la que procedix de les fortes precipitacions caigudes a la tardor i primavera i així pal·liar la sequera dels mesos d'estiu, regular el cabal dels rius per a evitar les fortes crescudes que provoquen inundacions i aprofitar la força de l'aigua com a energia elèctrica.

A causa de la configuració del subsòl, la Comunitat Valenciana és terra d'aiguamolls, importants reserves aquíferes sota terra, les descàrregues de les quals es realitzen a través de deus, fonts, algunes de medicinals, al costat de les quals s'han construït balnearis.

La majoria dels aiguamolls es localitza en la costa i estan separats del mar per una barrera d'arena que presenta obertures. En els aiguamolls hi viuen moltes aus aquàtiques i una nombrosa comunitat piscícola.

Congost del Túria al seu pas per Chulilla

A la Comunitat Valenciana, les inundacions constitueixen el risc natural més freqüent i devastador. La causa desencadenant són les pluges torrencials molt abundants i concentrades en el temps. Este tipus de precipitació se sol produir com a conseqüència de temporals de llevant que coincidixen amb embossament d'aire fred en l'atmosfera, fenomen denominat *gota freda*. Els danys causats per les inundacions poden arribar a ser enormes, ja que dos tercers parts de la població valenciana viu en zones susceptibles de ser inundades.

Els danys que ocasiona una tempesta no depenen només de la quantitat de pluja caiguda. Quan l'aigua cau sobre un vessant que té molt de pendent i desproveït de vegetació, discorre a gran velocitat, arrossegant elements del sòl i provocant una gran erosió. Quan els vessants són suaus i estan coberts de vegetació, l'aigua que cau és frenada per les plantes i descendix en menor quantitat i a menor velocitat.

1. **Busca en Internet** mapes de la Comunitat Valenciana que indiquen els climes, les temperatures mitjanes anuals i la distribució de les aigües; després consulta un mapa de comarques de la nostra Comunitat i anota aquelles en què la temperatura mitjana anual supere els 17°C. Ara indica les zones on la temperatura no supera els 13°C. Explica després la relació que existix entre el relleu i la temperatura.
2. **Busca informació** sobre els vents més característics de la nostra Comunitat i dibuixa la rosa dels vents.
3. **Pregunta** als teus pares o als familiars pròxims refranys relacionats amb el clima.
4. Com definiries el clima de la zona on vius? **Raona la teua resposta.**
5. **Elabora** un gràfic de barres posant el cabal dels rius valencians i ordena'ls de major a menor.
6. **Classifica** els rius valencians segons tinguen l'origen dins o fora de la Comunitat Valenciana.
7. **Confecciona** una llista amb els noms dels embassaments de la nostra Comunitat i escriu al costat en quin riu estan situats.
8. **Fes una descripció** d'una marjal o d'una albufera. Anota on està situada i les seues característiques més destacades. Quina classe de vegetació hi predomina? Què pots dir de la seua fauna?
9. **Completa** les següents frases.

Les inundacions són una conseqüència de...

Un dels factors que agreuja l'erosió dels sòls és...

01

Busca el significat dels termes següents:

Marjal:

Albufera:

Saladar:

Llacuna:

Rambla:

La vegetació i el paisatge

Unitat 01 EL MEDI FÍSIC I EL PAISATGE

La Comunitat Valenciana té una gran varietat de vegetació

A la Comunitat Valenciana és característica la vegetació típica del Mediterrani, encara que gran part d'esta vegetació natural ha sigut substituïda per cultius. No obstant això, es conserva una gran varietat de vegetació.

Així, en el medi natural que podem anomenar mediterrani humit, situat a les zones de muntanya i de l'interior, són característiques les alzines, substituïdes sovint per pinedes i roures. En el medi mediterrani típic, el de les planes i part del litoral, destaca el pi i la malesa formada per la coscolla, el ginebre, l'argilaga i el margalló. En les planes costaneres predomina l'horta i el tarongerar dens i atapeït. Tot i això, estan profundament alterats per l'urbanisme de tipus turístic.

Diversos factors han fet que a la Comunitat Valenciana, com a altres comunitats, s'haja produït un procés de degradació del medi que les autoritats han intentat pal·liar promulgant una sèrie de lleis i normes encaminades a la defensa dels espais naturals. La creació d'estos espais protegits permet que, en primer lloc, la conservació del medi natural i de les espècies que hi viuen; d'altra banda, es fomenta el coneixement de la naturalesa per mitjà de l'ús social d'estos espais.

Mencionem, a continuació, alguns espais protegits, parcs, paratges o reserves naturals:

A **Alacant** tenim les llacunes de la Mata, el Fondo, les salines de Santa Pola, la Font Roja, el Penyal d'Ifac, etc.

A **Castelló** hem d'esmentar la Tinença de Benifassà, la serra d'Irta, el Penyagolosa o la serra d'Espadà, entre d'altres.

Finalment, a **València** destaquen l'Albufera i les *Hoces del Cabriel*.

01

Busca en Internet un mapa de la Comunitat Valenciana on s'indiquen la vegetació i els espais naturals i pregunta quin és troba més prop de la teua localitat.

Després, redacta un informe i indica'n l'extensió, la localització, els accessos, la data de declaració i si hi ha recomanacions per al visitant. Explica també com són la flora i la fauna pròpies d'este espai.

02

Escriu alguns dels motius que han obligat la Generalitat a adoptar mesures per a la protecció del medi.

01

Raona per què existix perill de desertització a la nostra Comunitat.

02

Observa les següents imatges i comenta els fenòmens climatològics que han causat les situacions que il·lustren. Reflexiona sobre les seues causes i conseqüències:

Inundacions

Sequeres

Incendis

Visita un paratge natural

Perquè conegues un poc millor el mitjà en el qual vius i els seus recursos mediambientals, et proposem la realització d'un treball de camp sobre un paratge natural.

Aprofita una eixida de cap de setmana al camp.

Necessites un quadern, un llapis, una goma d'esborrar, dues bosses de plàstic i, si pots, una càmera de fotos.

Realitza el treball emplenant els apartats que et proposem a continuació i tingues en compte els següents consells:

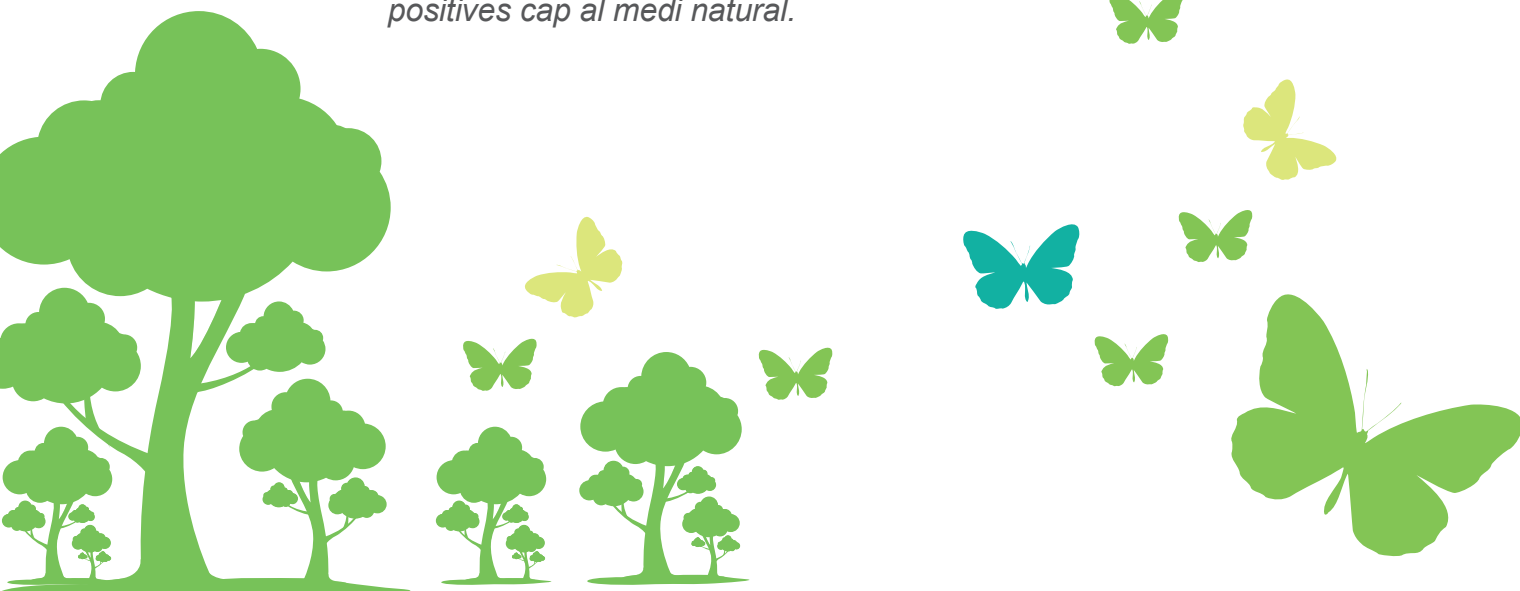
Cuidem el nostre entorn quan isquem d'excursió.

Intenta produir la menor quantitat de fem i, si és possible, utilitza els contenidors de reciclatge (paper, plàstic, vidre, piles...) per a dipositar-lo.

Respecta els animals i plantes. No solament és qüestió de deixar-los viure, sinó també de fer com menys soroll millor quan ens trobem en el seu medi (cotxes, motocicletes, ràdios...).

No encengues foc per cap motiu. Si el lloc disposa de barbacoes, ha de ser un adult el qui les utilitzi i sempre amb les majors precaucions possibles.

Aconsella els teus amics i coneguts sobre actituds positives cap al medi natural.

Projecte

“Ajudem a evitar els incendis”

L'aigua, considerada tradicionalment un recurs inesgotable, pot ser objecte de mala gestió i abús, la qual cosa és especialment crítica en moments de sequera, fenomen conseqüència de llargs períodes de temps sense precipitacions. La sequera pot produir grans pèrdues econòmiques en l'agricultura, en la producció d'energia hidroelèctrica, en el turisme, etc.

Encara que les sequeres i els incendis són fenòmens diferents, poden tindre causes comunes o estar relacionats entre si. Els incendis es produïxen després d'una absència continuada de precipitacions en una zona de temperatures elevades; el foc és un perill que amenaça cada any els nostres boscos. Normalment tenen lloc a l'estiu, quan el període d'escassetesa de pluges els ha assecat excessivament. Per tant, un incendi és un desastre natural que ocasiona grans pèrdues econòmiques i, en ocasions, també humanes.

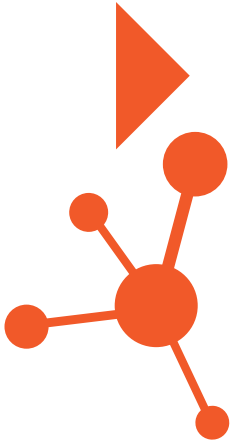

Tinença de Benifassà

...que amb els teus companys *apadrineu* un bosc o paratge de la vostra localitat o comarca i realitzeu un fullet publicitari per a donar-lo a conèixer entre els veïns i visitants, a fi que puguen gaudir-ne però també donant instruccions de com protegir-lo davant els incendis i la degradació ambiental. Inclús podeu fer servir la història d'un arbre cremat que parla i dóna consells a partir de la seua experiència.

01

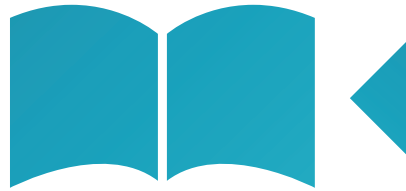

Formeu grups de quatre persones.

Cada grup elaborarà un informe sobre alguna inundació important que haja afectat la nostra Comunitat. Podria ser algunes de les següents:

Túria: octubre 1957
Segura: octubre 1973
Xúquer: octubre 1982

Utilitzeu el següent guió:

Data de la inundació.

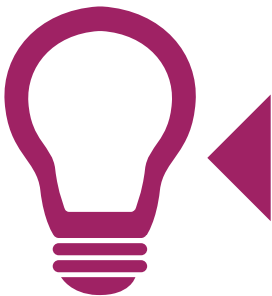
Causes que la van provocar i van augmentar les seues conseqüències.

Eficàcia de les mesures de prevenció i protecció civil.

Ajudes institucionals.

Superfície inundada i altura a què han arribat per les aigües.

Danys causats.

Després reflexiona, amb els teus companys, sobre les mesures que poden adoptar-se per a controlar les inundacions o, almenys reduir els danys que ocasionen.

02

Arreplegueu notícies d'actualitat en els mitjans de comunicació valencians referides al que s'ha estudiat en esta unitat i feu pòsters als taulers de l'aula.

Anem a Internet

Unitat **01**
EL MEDI FÍSIC
I EL PAISATGE

Per a ampliar els teus coneixements sobre els continguts d'esta unitat, et suggerim que visites els enllaços següents i després faces un xicotet informe sobre el seu contingut:

www.citma.gva.es

www.icv.gva.es/va

Unitat **02**

LA POBLACIÓ I ELS RECURSOS
ECONÒMICS

01

La població
valenciana.

Evolució de la població.

Població urbana. Població rural.

02

Sectors
productius a
la Comunitat.

El sector primari.

El sector secundari.

El sector terciari.

Amb l'ajuda d'un company, completa l'enquesta següent:

La Comunitat Valenciana té més de 10 milions d'habitants.

Cap població de la comunitat supera el milió d'habitants.

La població jove ha augmentat els últims anys.

La indústria és el sector econòmic que més ocupació genera a la Comunitat.

En els últims anys la província que més ha augmentat la població és Alacant.

El turisme és una activitat del sector terciari de l'economia.

Les poblacions més grans es troben a l'interior de la Comunitat.

La fabricació de ceràmica és molt important a Elx i a Elda.

V

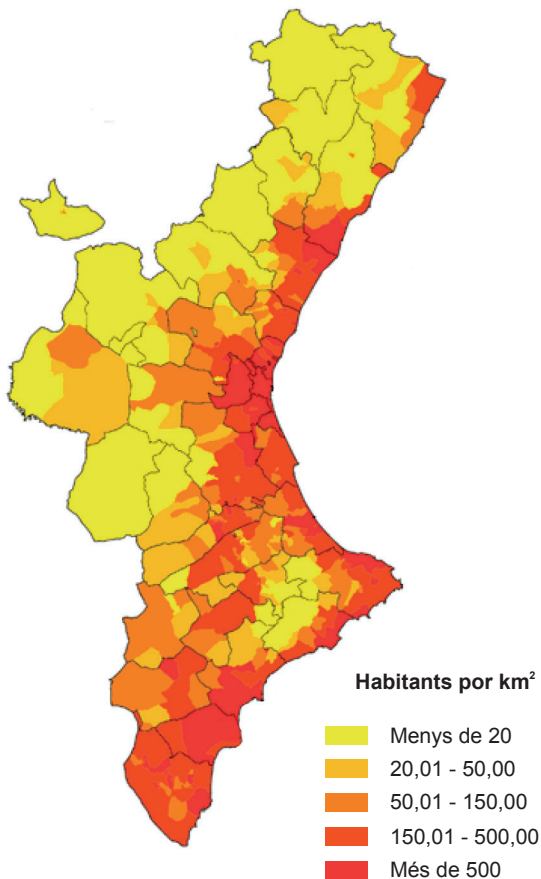
verdader

F

fals

La major esperança de vida de la població o la natalitat són factors importants que ajuden a descriure l'evolució de la població valenciana, que coneixeràs en esta unitat. El poblament no és equilibrat, sinó que es distribuïx per tot el territori de la Comunitat Valenciana de manera irregular; és a dir, hi ha zones molt densament poblades i altres que, per contra, tenen un índex de densitat molt baix. Veuràs també com han influït en esta situació les diferents migracions que s'han produït al llarg del segle XX.

Les activitats laborals es poden agrupar en sectors econòmics segons l'àmbit d'actuació. En descriurem les característiques i reconeixeràs les principals activitats econòmiques de la Comunitat Valenciana. A més, localitzaràs en un mapa territorial on es concentren les activitats més rellevants dels sectors primari, secundari i terciari.

Font: Institut Valencià d'Estadística (IVE)

Mapa de densitat de població de la
Comunitat Valenciana

La Comunitat Valenciana té una població de 5.113.815 habitants. És una de les comunitats més poblades d'Espanya. Representa el 10,9 % de la població espanyola. A Espanya hi ha un total de 47.129.783 habitants.

La densitat de la població

La densitat de la població és una dada numèrica que ens indica la quantitat d'habitants que viuen en un km² de superfície d'una zona determinada.

Per a calcular la densitat de població d'un territori dividirem la quantitat d'habitants per la superfície que té la zona expressada en km².

La densitat de població de la nostra Comunitat és de 219,91 h/km², superior a la mitjana espanyola, que és de 93 h/km².

Observant el mapa, es pot dir que la població està relativament mal distribuïda. Hi ha una clara dicotomia entre l'interior, molt poc poblat, i la costa, on estan les majors concentracions de població, que es disposen al llarg de tot el litoral.

01

Quines dades necessites per a calcular la densitat d'una població determinada?

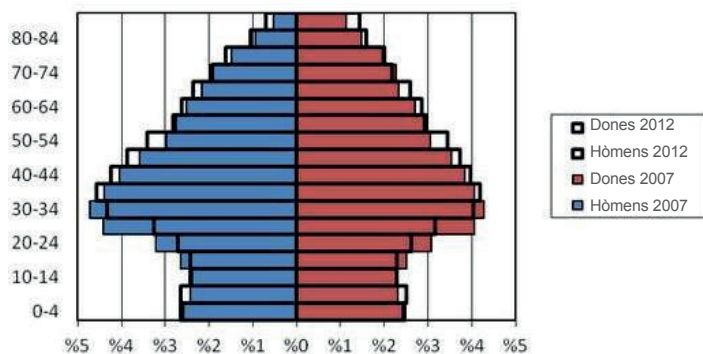
02

En la pàgina del *Portal d'informació ARGOS* de la Generalitat Valenciana

http://www.argos.gva.es/bdmun/pls/argos_mun/DMEDB_UTIL.INDEXV

busca les dades necessàries per a calcular la densitat de població de la teua localitat.

Piràmides d'edats superposades
Comunitat Valenciana

Els factors que incidixen en l'evolució de la població valenciana són la disminució de la mortalitat, l'augment de l'esperança de vida de les persones, la immigració i la natalitat.

A la Comunitat Valenciana es distingixen dos períodes en la seua evolució demogràfica:

- El cicle demogràfic antic, que va finalitzar en el segle XVIII i es caracteritzava per una alta mortalitat i una alta natalitat.
- El cicle demogràfic modern, que abasta des del final del segle XVIII i principi del XIX fins als nostres dies. Es caracteritza per la baixada de la mortalitat i l'augment de la natalitat, la qual cosa va produir un alt increment de la població.

Al començament del segle XXI, l'estructura de població de la Comunitat Valenciana denota una clara maduresa demogràfica, fruit del llarg procés de transició demogràfica que es va perllongar en terres valencianes fins al segle XX. Observant la piràmide demogràfica de la Comunitat Valenciana, es poden observar les següents característiques de l'estructura de la població valenciana:

1. Un clar descens de la població jove, a causa de la important disminució de la natalitat.
2. Augment de població adulta, a causa de l'entrada en fase adulta del nombrós contingent de població nascut després de la bonança econòmica dels anys 60. A este fet cal unir-li la forta aportació de població immigrant, normalment en edat adulta.
3. Augment de la població de la tercera edat, a causa de l'augment de l'esperança de vida.

01

Observant les dades de la taula posterior, calcula i contesta:

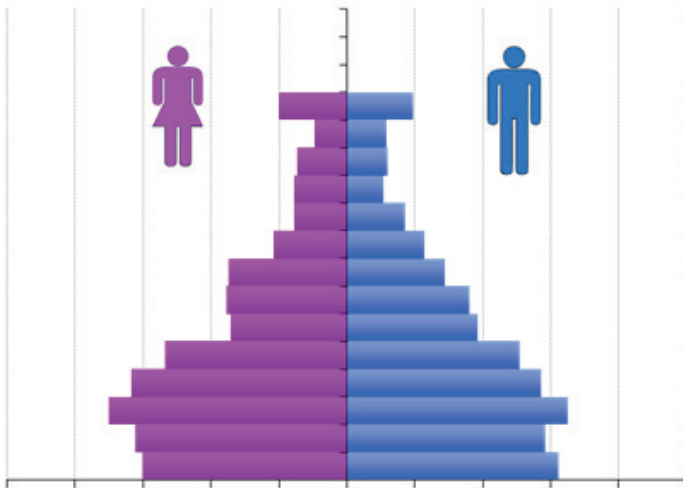
PADRÓ MUNICIPAL CONTINU: REVISIÓ DEL PADRÓ MUNICIPAL

Xifres oficials de població

Any (a 1 de gener)	Alacant	Castelló	València	C. Valenciana	Espanya	%CV/E
2009	1.917.012	602.301	2.575.362	5.094.675	46.745.807	10,9
2010	1.926.285	604.274	2.581.147	5.111.706	47.021.031	10,9
2011	1.934.127	604.344	2.578.719	5.117.190	47.190.493	10,8
2012	1.943.910	604.564	2.580.792	5.129.266	47.265.321	10,9
2013	1.945.642	601.699	2.566.474	5.113.815	47.129.783	10,9
Homes	968.927	300.992	1.264.620	2.534.539	23.196.386	10,9
Dones	976.715	300.707	1.301.854	2.579.276	23.933.397	10,8

Font: Institut Nacional d'Estadística. Xifres Oficials de Població dels Municipis Espanyols: Revisió del Padró Municipal.
<<http://www.ine.es>> INEbase

- Quina província ha tingut un major creixement de població?
- Quins factors han afectat perquè es produísca eixa variació de la població?

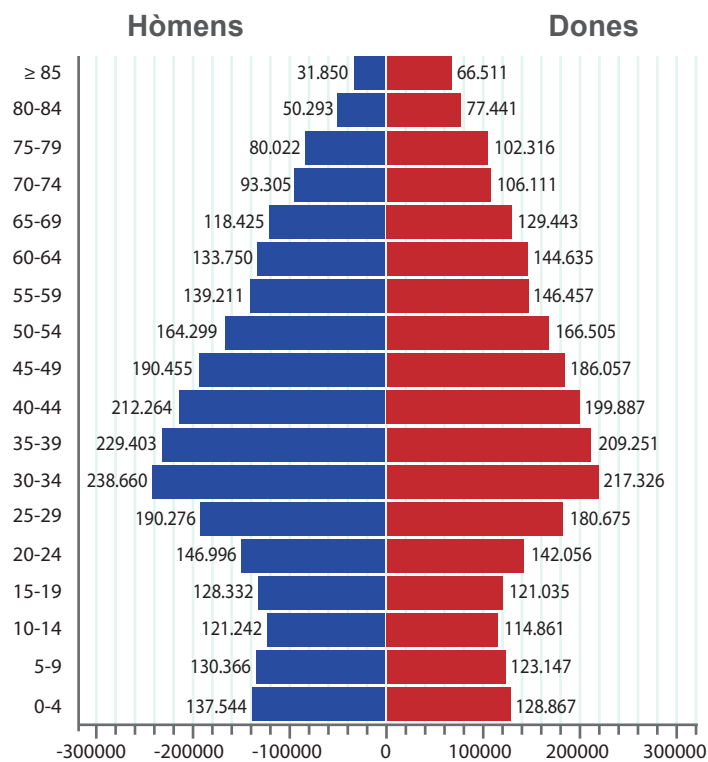
La piràmide de la població és un gràfic que representa la distribució de la població, segons l'edat i el sexe, d'un lloc (ciutat, comunitat autònoma, país...) en un moment determinat.

Consistix en un eix vertical que representa els grups d'edats en trams de cinc anys.

En l'eix horitzontal es representen les dades de la població d'hòmens i dones. Ens permetrà conèixer els trets de la població d'un lloc determinat.

01

Observa la piràmide de la població i contesta:

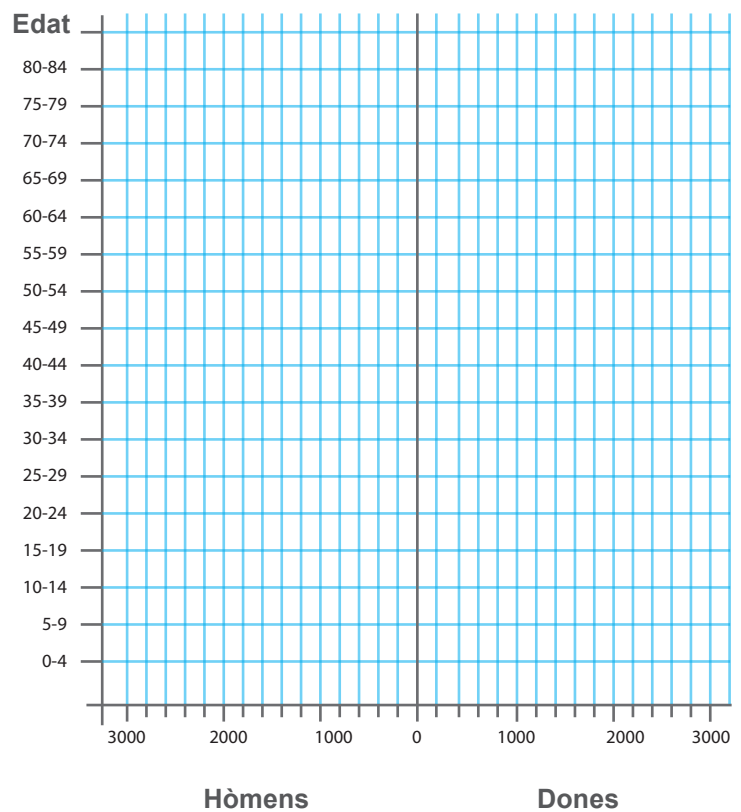
- Com s'han representat les dades de la població?
- Quin és el grup d'edat que té més població?
- Quin grup d'edat té menys població?

02

Fent ús de les dades següents realitza la piràmide de població de l'any 2013.

Comunitat Valenciana
2013

	Hòmens	Dones
0-4	131.045	123.041
5-9	138.001	130.854
10-14	124.993	118.873
15-19	122.398	114.931
20-24	135.535	130.472
25-29	157.434	154.296
30-34	208.700	197.138
35-39	233.902	215.978
40-44	217.676	203.426
45-49	202.235	195.253
50-54	177.262	178.877
55-59	148.120	155.409
60-64	135.855	147.121
65-69	124.878	138.179
70-74	98.210	111.575
75-79	83.857	103.978
80-84	56.475	83.091
85-més	38.145	76.784

Es diu població rural als nuclis urbans amb menys de 10.000 habitants, i població urbana aquells que tenen més de 10.000 habitants.

Al principi del segle XX la població rural abundava, concentrant-se en zones de cultiu a la ribera dels rius més importants i en poblacions costaneres que tenen ports, segons les activitats agrícoles o comercials.

En els últims anys, s'ha accentuat la concentració de les grans capitals i les seues localitats de les àrees metropolitanes (principalment les dos majors, l'àrea metropolitana de València i la d'Alacant-Elx) i, molt especialment, en pobles i ciutats costaneres. Així, poblacions tradicionalment xicotetes (com per exemple Benidorm o Torreveija) han patit un increment poblacional molt considerable (encara més remarcable durant les èpoques càlides de l'any) com a conseqüència, fonamentalment, de les migracions estacionals generades pel turisme.

02

Consulta la pàgina del *Portal d'informació ARGOS* de la Generalitat Valenciana

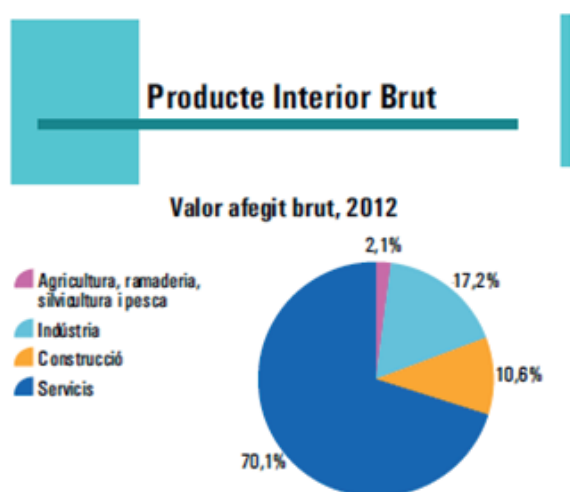
http://www.argos.gva.es/bdmun/pls/argos_mun/DMEDB_UTIL.INDEXV

Busca cinc nuclis rurals de la teua comarca i cinc nuclis urbans.

La Comunitat Valenciana és la quarta autonomia espanyola en termes de producte interior brut (PIB), representant aproximadament entre un 9 i un 10% de la producció total d'Espanya.

Situada al denominat Arc Mediterrani Europeu de Desenvolupament, ha experimentat una important transformació econòmica en les últimes quatre dècades. Després del procés d'industrialització –impulsat per la indústria manufacturera valenciana i recolzat per l'entrada de grans empreses multinacionals–, els anys seixanta i els vuitanta van ser els protagonistes d'un significatiu procés de terciarització, de manera que el sector serveis va aconseguir un pes de més del 70% de PIB, en detriment del sector agrari i del sector industrial.

Segons les dades de l'Institut Valencià d'Estadística (IVE), la distribució per sectors productius és la següent:

Font: <http://www.ive.es/>

Contesta ajudant-te del diccionari o preguntant als companys o a un adult.

- Què és el producte interior brut?
- Quants anys són quatre dècades?
- Què és una empresa multinacional?
- Quin és el sector que té més pes en l'economia valenciana?
- I el que menys en té?
- Per què s'anomena procés de terciarització l'augment del sector servicis.

El sector primari està format per aquelles activitats o faenes que obtenen productes de la natura, el que s'anomenen primeres matèries. Per tant, formen el sector primari activitats com l'agricultura, la ramaderia, la pesca i la mineria.

Principals productes exportats i importats, 2012*

	milions d'€	%
Exportacions	20.882,4	100,0
Fruits comestibles	2.834,0	13,6
Vehicles automòbils i les seues parts	2.498,4	12,0
Productes ceràmics	2.103,5	10,1
Màquines i aparells mecànics	1.767,9	8,5
Calçat	1.010,3	4,8
Importacions	19.049,9	100,0
Combustibles	3.487,7	18,3
Vehicles automòbils i les seues parts	1.689,8	8,9
Màquines i aparells mecànics	1.608,4	8,4
Matèries plàstiques	883,0	4,6
Màquines i aparells elèctrics	823,1	4,3
Saldo	1.832,6	
Taxa de cobertura (%)	109,6	

*provisional

Font: <http://www.ive.es/>

Agricultura

Consistix en el conreu de la terra per a obtindre aliments (fruites, verdures o cereals) i matèries primeres (com la xufa, el cotó o el lli).

A la Comunitat Valenciana, l'agricultura ocupa poca gent, a causa de tres factors principalment: la modernització del treball agrícola, l'ocupació del sòl per a la construcció i el gran pes i desenrotllament del sector servicis, així com la construcció.

Dins l'agricultura hem de distingir l'agricultura de secà i la de regadiu.

A les zones litorals l'agricultura de regadiu és la predominant. Els cítrics, els fruiters, les hortalisses i l'arròs són els cultius més importants.

La Comunitat Valenciana és la major productora de cítrics de la Unió Europea i quinta en el món amb una producció anual superior a 5 milions de tones durant l'última dècada.

El pes que té el cultiu de taronges i mandarines en particular i l'agricultura de regadiu en general a l'economia valenciana ens el mostra el quadro superior, que ens indica que més del 10% de les exportacions són d'eixos productes.

L'agricultura de secà ocupa les zones de l'interior, i destaquen la vinya, l'ametler, l'olivera i els cereals.

La ramaderia

Consistix en la cria i el comerç de bestiar per a obtindre'n aliment (ous, carn...) i productes derivats (llana, cuir, etc.).

L'aviram i el bestiar porquí que es crien en granges conformen la part més significativa de la producció ramadera. Són activitats lligades i complementàries de l'agricultura.

La pesca

La captura i comercialització de peixos i altres animals marins és l'objecte d'esta activitat econòmica. Tot i que hi ha ports pesquers importants com els de Vinaròs, Castelló de la Plana, Gandia, Dénia i Santa Pola, és una activitat poc significativa en el conjunt de l'economia valenciana, possiblement a causa de la sobreexplotació que s'ha realitzat dels recursos marins.

Les espècies més capturades són aquelles provinents de la pesca costanera o litoral com la sardina, l'aladroc i el llucet.

Actualment comença a fer-se una explotació més intensiva amb la creació de granges marines especialitzades en espècies com la dorada.

La mineria

Té poca importància a la nostra Comunitat. Podem destacar la destinada a la indústria ceràmica, les argiles sobretot, l'extracció de sal, el marbre i l'explotació de roques calcàries amb finalitat auxiliar en la construcció.

Altres

Tant la silvicultura (explotació de boscos) com l'aqüicultura (conjunt de tècniques per a criar, reproduir i cultivar espècies aquàtiques animals i vegetals amb una finalitat alimentària, comercial o de repoblació) són poc significatives en l'economia valenciana, encara que tenen una bona projecció de futur.

01

Contesta:

- Per què hi ha poques persones que treballen en el sector primari a la Comunitat Valenciana?
- Escribe tres productes de secà i tres de regadiu.

02

Indica en la taula a quin subsector pertany cada un dels productes següents:

	Agricultura	Ramaderia	Pesca	Mineria	Altres
Marbre					
Taronja					
Sardina					
Pi					
Oli					
Raim					
Gamba roja					
Pollastre					
Sal					
Ous					

El sector secundari està format per tota classe d'indústries: la indústria agroalimentària, la ceràmica, la de metalls, la química i el disseny industrial. Fabrica tots aquells productes manufacturats que les persones fem servir cada dia. Són activitats que consisteixen a transformar matèries primeres en productes elaborats de manera artesanal o industrial.

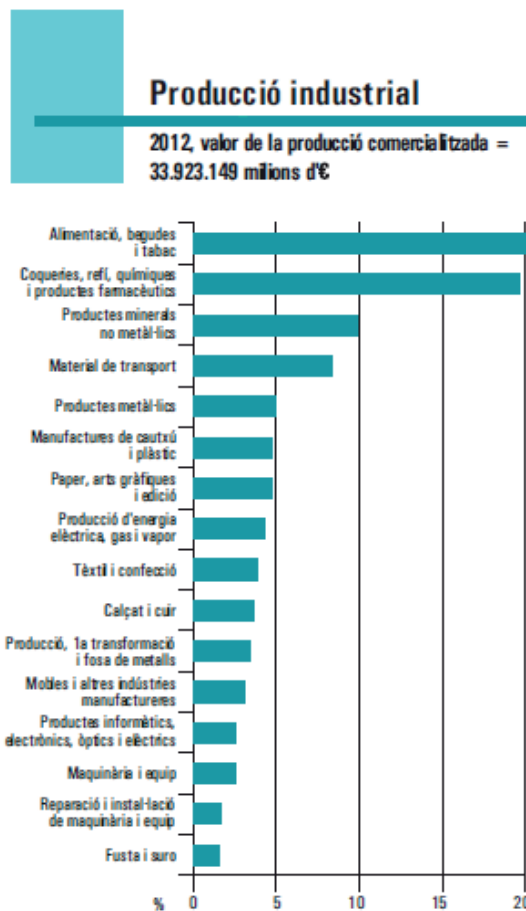
Els artesans treballaven en tallers, on fabricaven els objectes sencers, d'un en un. Antigament, tot es fabricava manualment. Hi havia diferents oficis, com ara fuster, sabater, rellotger, terrissaire, vidrier, modista... Però l'arribada de la indústria va fer canviar la manera de treballar.

El sector industrial té un pes de més del 25% del PIB, comptant la construcció.

Les indústries més importants són l'agroalimentària (conserves, torrons, gelats, begudes...), la química (plàstics, pintures, fertilitzants...), els productes minerals no metàl·lics (rajola, ceràmica, ciment...), el material de transport (cotxes, camions, locomotores...).

Les empreses valencianes es troben distribuïdes per un extens espai industrial. Hi ha una especialització productiva per regions i localitats com, per exemple, la Plana de Castelló, on hi ha indústria de construcció i ceràmica; a Almussafes es fabriquen automòbils, i a València i tota la seua àrea metropolitana hi ha una diversitat d'indústries, com les metàl·liques, agroalimentàries, mobles, químiques, etc.; a la Foia de Castalla, joguets, i al Vinalopó (Elda-Elx), calçat. A Xixona, torró, i a la regió de Xàtiva-Ontinyent-Alcoi destaca la presència de la indústria tèxtil.

Manises destaca també per la ceràmica que es remunta al segle XIV.

Font: <http://www.ive.es/>

01

Contesta:

- Quins són els quatre sectors industrials més importants a la Comunitat Valenciana?
- Com està distribuïda la indústria en el territori de la Comunitat Valenciana?
- Quines activitats són les més importants del sector secundari?

Comerç

2011	C. Valenciana	Espanya	% CV/Espanya
Nombre de locals	99.099	882.323	11,2
Volum de negoci (milers d'€)	62.922.302	654.532.895	9,6
Personal ocupat	349.116	3.080.908	11,4

Principals productes exportats i importats, 2012*

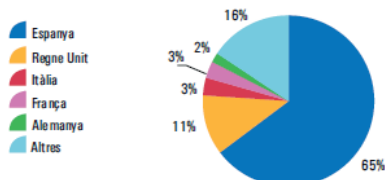
	milions d'€	%
Exportacions	20.882,4	100,0
Fruits comestibles	2.834,0	13,6
Vehícles automòbils i les seues parts	2.498,4	12,0
Productes ceràmics	2.103,5	10,1
Màquines i aparells mecànics	1.767,9	8,5
Calçat	1.010,3	4,8
Importacions	19.049,9	100,0
Combustibles	3.487,7	18,3
Vehícles automòbils i les seues parts	1.889,8	9,9
Màquines i aparells mecànics	1.608,4	8,4
Matèries plàstiques	883,0	4,6
Màquines i aparells elèctrics	823,1	4,3
Saldo	1.832,6	
Taxa de cobertura (%)	109,6	

*provisional

Turisme

2012	Places	Grau d'ocupació (%)	Estada mitjana (dies)
Establiments hostalers	120.793	52,5	3,5
Càmpings	72.448	46,1	9,0
Apartaments turístics	78.612	25,8	7,5
Allotjaments de turisme rural	9.244	8,5	2,7

Viatgers en establiments hostalers, 2012: 6.933.752

Font: <http://www.ive.es/>

El sector terciari o sector servicis està format per totes aquelles activitats que pretenen satisfer les necessitats socials de les persones: comerç, oci, transports, educació, sanitat...

A la Comunitat és el sector que dóna més treball i ocupació; més del 60% de les persones ocupades treballen al sector terciari.

La nostra Comunitat compra o importa, entre altres coses, peces i recanvis per a automòbils, i ven o exporta a altres països automòbils, productes alimentaris, ceràmica i calçat, principalment.

El conjunt del sector representa el 70% de l'activitat econòmica, la quinta part correspon a l'hostaleria i una quarta part addicional al sector immobiliari, conseqüència de la forta activitat turística, que s'ha convertit, des de la dècada de 1960, en un important factor d'ingressos. Això, però, s'ha unit a un important risc de degradació de l'ecosistema, especialment a les zones del litoral.

El turisme té molta importància per la quantitat de visitants i pels llocs de treball que genera. La majoria de turistes estrangers que arriben a la Comunitat Valenciana provenen de països de la UE (Regne Unit, França, Itàlia, Alemanya...), i els turistes nacionals vénen sobretot de la Comunitat de Madrid, Castella - la Manxa i Catalunya.

A la Comunitat Valenciana es diferencien dos grans espais turístics:

- **El litoral.** Especialitzat en el turisme de sol i platja, especialment a l'estiu, en nuclis com Benicàssim, Benidorm, Cullera, Gandia, Alacant, Orpesa, etc.
- **L'interior.** El patrimoni històric i artístic de nuclis com Morella, Elx, Alcoi, etc., que atrau un turisme més cultural.

Pel que fa al transport, les carreteres mantenen una forma radial centrada en la ciutat de València.

El tram de ferrocarrils també té una estructura radial i s'estén per la costa i cap a l'interior. A la Comunitat Valenciana hi ha ferrocarril de via estreta, Metrovalència, el TRAM a Alacant i trens ràpids com ara l'Euromed, l'Alaris i l'AVE a Madrid des de València i Alacant, que, en el futur, hauran d'enllaçar cap al nord amb Castelló i Tarragona per estructurar el projecte europeu de l'anomenat Eix Mediterrani.

Entre els ports valencians destaquen els de les tres capitals, pel seu tràfic de mercaderies.

La Comunitat Valenciana té dos aeroports internacionals: el de València i el d'Alacant-Elx, que ocupen el dècim i el sext lloc a Espanya en la quantitat de passatgers a l'any 2012.

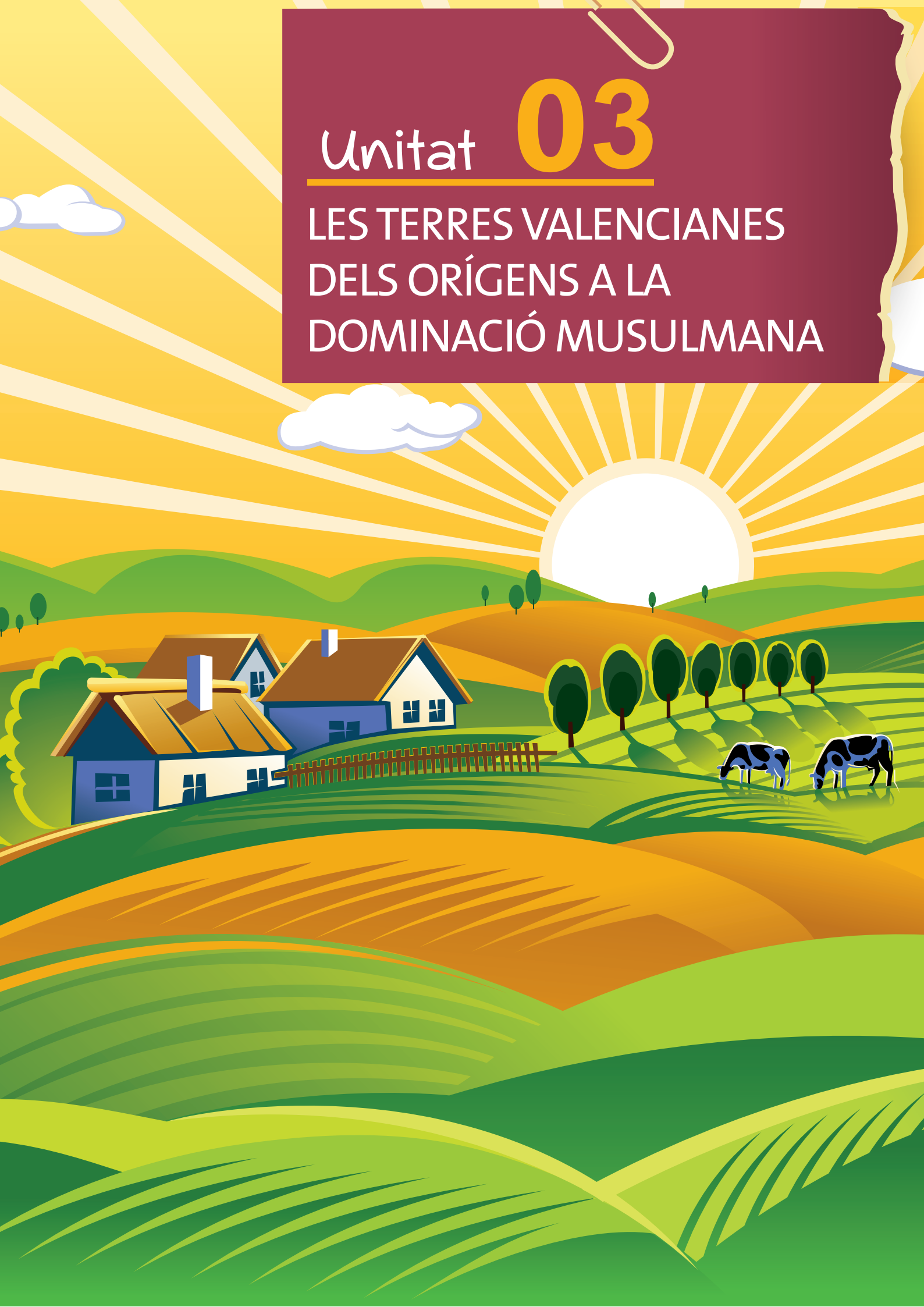
1. De la fitxa de dades del teu municipi, copia i explica la piràmide de població i els percentatges de persones ocupades als diferents sectors d'activitat.

http://www.ive.es/portal/page/portal/IVE_PEGV/CONTENTS/fichas_mun/val/Principalval.html

2. Arreplega notícies d'actualitat en els mitjans de comunicació valencians referides al que s'ha estudiat en esta unitat i feu pòsters als taulers de l'aula.

Unitat 03

LES TERRES VALENCIANES DELS ORÍGENS A LA DOMINACIÓ MUSULMANA

Què treballarem?

Unitat 03

LES TERRES VALENCIANES
DELS ORÍGENS A LA
DOMINACIÓ MUSULMANA

01

Els caçadors,
recol·lectors i
agricultors i
ramaders
prehistòrics a
les nostres
terres.

02

Les pintures
rupestres
levantines.

03

Els ibers i la
romanització
de les terres
valencianes.

04

El període
visigot.

05

Xarq Al-Àndalus:
les terres
valencianes en
època
musulmana.

Ajudat per un company, completa l'enquesta següent

La Comunitat Valenciana no té restes arqueològiques de l'època prehistòrica.

Les pintures rupestres són de l'època dels àrabs.

La ciutat de València va ser fundada pels romans al segle II a. de C.

Coneixem com vivien els ibers perquè s'ha descobert el seu idioma i la seua escriptura.

La rella va ser una innovació que portaren ací els romans.

Els musulmans conquistaren les terres valencianes gràcies a les batalles.

Els cultius d'arròs i taronja són una aportació dels àrabs.

V

verdader

F

fals

Cova Negra. Xàtiva (València)

Les terres que componen en l'actualitat la Comunitat Valenciana estigueren habitades des de molt de temps arrere. La seua localització al costat del Mediterrani i el predomini del seu caràcter litoral va afavorir rebre influències d'altres pobles i facilità els intercanvis de tota classe, econòmics, culturals i socials. Al principi va ser l'arribada de fenicis i grecs, després cartaginesos i romans i més tard, la de visigots. Important també per a la nostra història va ser l'arribada dels musulmans.

La nostra posició privilegiada vora el Mediterrani va fer que totes estes civilitzacions, en major o menor mesura, vingueren a les nostres costes, va possibilitar els contactes de distints pobles i també es feren servir com la base de penetració cap a l'interior de la península Ibèrica.

Totes eixes arribades i influències de diferents pobles i cultures van conformar els nostres costums i tradicions i el nostre esperit valencià.

Ceràmica de la cova de l'Or, Beniarrés (Alacant)

*Pintures de la cova dels Cavalls de Valltorta
(Castelló)*

Els caçadors i recol·lectors

La presència per primera vegada en terres valencianes del ser humà va estar en relació amb el procés de colonització de la humanitat prehistòrica del sud d'Europa. Entre els jaciments d'esta etapa destaca el de la cova de Bolomor a Tavernes de la Valldigna. Es tractava de grups de caçadors recol·lectors, i la seua forma de vida es basava en l'aprofitament dels recursos materials mitjançant la caça, la pesca i la recol·lecció existents en l'entorn que es podia recórrer en desplaçaments diaris, però també explotaven una àrea més àmplia mitjançant desplaçaments estacionals. La grandària d'estos grups era d'uns vint-i-cinc individus.

Els agricultors i ramaders

Més tard, les primeres comunitats agrícoles en les terres valencianes utilitzaven les coves com a lloc d'hàbitat, però hi ha també poblats en terra que compten amb sitges excavades en el sòl. Les restes de llavors indiquen una agricultura totalment instaurada, conreant-se diverses espècies de blat i ordi. També apareixen restes de cabres, ovelles o bous ja domesticats. A més, són també abundants restes de cérvol, conill, senglar, cavall i algunes aus. La caça va continuar sent important, tant per a l'aprofitament de pells o cuirs com la carn. La recol·lecció de fruits silvestres i de mel apareix representada en algunes pintures rupestres.

Estes comunitats camperoles s'instal·laven prop de les terres de cultiu i dels cursos d'aigua.

*Pintures de la cova dels Cavalls de Valltorta
(Castelló)*

Però el fet més destacable de la prehistòria valenciana és la importantíssima riquesa, per la seua quantitat i qualitat, de les pintures rupestres del final del Paleolític i principi del Neolític. La major part de la pintura rupestre del litoral mediterrani es troba a la Comunitat Valenciana. Les pintures representen escenes de la vida quotidiana: figures masculines o femenines dansant, lluitant, recol·lectant mel o caçant cérvols o cabres salvatges. Les representacions humanes més abundants són les masculines, que apareixen nues o portant una espècie de pantalons o tapalls; les figures femenines presenten característiques comunes: tronc esvelt, malucs amples, pits xicotets, o, a voltes, grans i caiguts. Els uns i les altres porten els caps adornats i diversos tipus de pentinats, també són freqüents els braçalets i les turmelleres. Estes representacions es troben en abrics d'escassa profunditat i en parets rocoses protegides per un xicotet ixent. La tècnica utilitzada és la pintura de color roig i, en menor mesura, negre.

En 1998, les pintures rupestres llevantines van ser declarades patrimoni de la humanitat per la UNESCO per la seua importància històrica i cultural.

01

Busca en Internet un mapa de la Comunitat Valenciana que indique els monuments i les troballes més significatives de l'època prehistòrica i les mostres d'art rupestre. Observa'l amb atenció i comenta'l.

02

Busca quines altres comunitats autònomes d'Espanya posseïxen també art rupestre llevantí i reberen la mateixa consideració per part de la UNESCO.

03

Observa les il·lustracions i descriu les activitats que representen. Quins aspectes de la vida quotidiana podem conèixer a partir de les escenes?

04

A partir d'articles de diari, llibres o d'informació proporcionada pel mestre o els teus pares, descobrix si en la teua localitat o comarca hi ha llocs arqueològics o restes d'estes èpoques.

05

Elaboreu en grup una sèrie d'accions que es podrien emprendre per a la conservació del patrimoni. Anoteu les conclusions.

Per a conèixer millor la prehistòria a les nostres terres pots visitar:

Pla de Petracos (Castell de Castells).

Valltorta (Tírig).

La Sarga (Alcoi).

La cova Negra (Xàtiva).

Museu Arqueològic Municipal d'Alcoi.

Museu Comarcal de la Plana de Borriana.

Museu de la Valltorta.

Museu Arqueològic Provincial d'Alacant.

Museu de Prehistòria de València.

Museus i col·leccions museogràfiques permanents reconeguts de la Comunitat Valenciana.

Dama d'Elx

Els ibers

Entre els segles VIII i V a. de C., es van produir en l'àrea del Mediterrani una sèrie d'importantes migracions conegudes amb el nom de colonitzacions, consistents a fundar noves ciutats o colònies en llocs que reunien les condicions idònies per a desenvolupar activitats agrícoles o comercials. Precisament estos intercanvis influiran en l'evolució dels pobles que habitaven les nostres terres des d'èpoques prehistòriques: els ibers.

Els ibers es dedicaven bàsicament a l'agricultura i la ramaderia. Els ramats d'ovelles i cabres eren fonamentals per a l'aprovisionament de carn, llet, pells i llana. Posseïen un alfabet propi, encara que, com que no coneixem la seua llengua, no podem desxifrar els textos que d'ells conservem. En la nostra zona existien tres pobles ibers: els ilercavons al nord, els edetans en la zona central i els contestans al sud.

La romanització

El procés de romanització dels territoris de l'actual Comunitat Valenciana es va iniciar quan Anníbal va destruir Sagunt i Roma i va declarar la guerra als cartaginesos. Este procés es va consolidar a partir de l'any 138 a. de C., quan es va fundar la ciutat de Valentia.

Els nous assentaments militars, establits prop dels poblats ibers, van crear un conjunt de ciutats que va servir per a administrar el territori. Durant el període de romanització, la influència cultural va ser decisiva, tant en l'aspecte lingüístic com en l'origen d'alguns costums i festivitats. La toponímia (noms de les poblacions) i el traçat de les vies de comunicació són també, en gran part, de procedència romana.

Els romans van introduir avanços tècnics en l'agricultura i cultius de secà com els cereals, l'olivera, l'espart o el lli. També van destacar la producció d'oli, l'activitat pesquera i la ceràmica.

Per a conèixer millor l'època ibèrica, pots visitar:

Museu Municipal Camil Visedo d'Alcoi.

Museu Arqueològic Provincial d'Alacant.

Museu Arqueològic Comarcal de la Plana Baixa. Borriana.

Museu de Prehistòria i de les Cultures de València.

Tossal de Sant Miquel i Castellet de Bernabé (Llíria).

Puntal dels Llops (Olocau).

La Bastida de les Alcuses (Moixent).

El Castellar de Meca (Ayora).

Tossal de Manises (Alacant).

El Puig de la Nau (Benicarló).

La Via Augusta

Unitat 03

LES TERRES VALENCIANES DELS ORÍGENS A LA DOMINACIÓ MUSULMANA

Arc de Cabanes

Els romans eren pioners en la construcció d'obres públiques, aqüeductes, calçades... Les comunicacions d'este període estaven garantides per un conjunt de camins i rutes marítimes de cabotatge i altura. Coneixem ports importants com el Grau Vell de Sagunt o el Portus Ilicitanus (Santa Pola). No obstant això, van ser les comunicacions terrestres les que van destacar per les seues importants conseqüències en l'estructuració del territori.

Des d'antic, era conegut un camí que travessava la Comunitat Valenciana de nord a sud, anomenat el camí d'Anníbal, que unia el sud de la península Ibèrica amb la costa mediterrània. Esta vella ruta ibèrica va ser escenari de diferents lluites pel domini peninsular. La importància estratègica de la calçada va ser vital per a la romanització del territori i va permetre la romanització cultural i l'impuls del comerç i de la construcció de nous nuclis de població.

Estava senyalitzada amb mil·liars, columnes que marcaven cada milla del recorregut. També apareixia el nom de l'emperador que l'havia manat construir. Esta via s'assenta sobre l'antiga ruta i les postes que coincidien amb alguna ciutat o poble. Gràcies als itineraris que ens proporcionen els noms dels llocs hui es pot reconstituir el seu traçat. La calçada entra en les nostres terres, procedent de Tarraco, per la Jana, i segueix cap al sud. A partir d'Ilici, la calçada es dirigeix cap a Rojales, on s'identifica amb el camí reial, i es dirigeix directament a Cartagena. La toponímia proporciona informació molt aprofitable per a la seua identificació. Noms llatins com Quart (quarta milla), Tavernes (tendes); romànics, com Llosa; fins i tot arabitzats, com Albalat (empedrat) o Alcàntera (el pont). A més, hi havia un conjunt de calçades menors, que comunicaven les poblacions interiors entre si i la Via Augusta.

1. Busca en Internet un mapa de la Comunitat Valenciana que indique els monuments i les troballes més significatives de les èpoques ibera i romana. Observa'l amb atenció i comenta'l.
2. Realitza un informe sobre la Dama d'Elx.
3. Prepareu una exposició sobre la destrucció de Sagunt (Arse).
4. Per què penses que els ibers acabaren adoptant la cultura romana?
5. Formeu grups i investigueu a partir de diferents textos d'Internet, com podria ser la vida en un dia qualsevol d'un xiquet iber.
6. Molts topònims de la Comunitat Valenciana tenen el sufix -ena i -ent, que indica la procedència del nom del senyor d'una antiga vil·la romana que constituïx el nucli de la localitat actual. Esbrina i situa en un mapa de la Comunitat Valenciana localitats amb estos sufixos.
7. A partir d'articles de diari, llibres o d'informació proporcionada pel mestre o els teus pares, descobreix si en la teua localitat o comarca hi ha llocs arqueològics o restes d'època ibèrica.
8. Què aportaren els romans a la Comunitat Valenciana?
9. Indaga sobre restes arqueològiques d'origen romà en la teua localitat o comarca i confecciona una fitxa que informe del tipus d'objecte, funcionalitat, data, lloc de la troballa i estat de conservació.
10. Traça un mapa de la Comunitat Valenciana en el qual aparega l'itinerari de la Via Augusta i les localitats indicades en el text.
11. Identifica les vies de comunicació actuals sobre les quals discorre la Via Augusta.

Per a conèixer millor la romanització, pots visitar:

L'Almoina de València.

La ciutat de Sagunt.

Lucentum (Alacant).

Presó de Sant Vicent de València.

Museu Comarcal de Borriana.

Arc de Cabanes.

Vilavella de Dénia.

Punta de l'illa, Cullera

En el segle V, després de la caiguda de l'Imperi romà en l'occident d'Europa, els visigots dominaren la major part d'Hispania, però els bizantins, que apareixien com a continuadors de la forma de vida i cultura romanes, van ocupar el sud del territori. Esta ocupació va durar poc de temps i, finalment, els visigots els van expulsar i van ocupar totes les nostres terres. En una època de turbulències i inseguretat, l'activitat econòmica havia passat de la ciutat al camp, encara que algunes ciutats van mantindre la seua importància per la presència de bisbes, com ara València, Xàtiva, Dénia o Elx, llocs convertits en seus episcopals.

Banys de l'Almirall a València

El domini musulmà es va iniciar en el segle VIII i va perdurar fins al segle XIII, quan va arribar Jaume I, i, com en altres llocs de la península Ibèrica, també en terres valencianes es va arribar a acords entre els dirigents locals i els musulmans; així continuaven exercint el domini sobre el seu territori encara que dominat pel control suprem del califa.

Les terres valencianes es van denominar Xarq Al-Àndalus, l'orient d'Al-Àndalus, i va ser un territori de frontera. Per eixe motiu, es van construir gran quantitat de castells i torres que custodiaven les comunicacions i defensaven i servien de refugi a alqueries i localitats. En el segle XI, Xarq Al-Àndalus es va dividir en diferents regnes, taifes. Són els de València, Alpuente i Dénia.

També al final d'este segle es va produir la intervenció d'un noble castellà, el Cid, que va ocupar les ciutats més importants, incloent-hi la de València, encara que després de la seua mort el control del territori va tornar als musulmans fins a l'arribada de Jaume I.

Durant la dominació musulmana, l'agricultura valenciana va tindre un important desenrotllament gràcies als cultius de regadiu: arròs, taronges, canya de sucre, morera. Però també va tindre gran importància l'artesania, la indústria tèxtil a Bocairent, Elx i València, la construcció naval a Dénia i el paper a Xàtiva.

Escrit d'Abd-Al-Aziz Ibn-Nusair a Tudmir Ibn-Gandarik pel qual obté el pacte de pau, amb la garantia i la protecció de Déu i la del seu profeta. Déu el beneïska!, que no canviarà la seua situació ni la dels seus companys: no seran assassinats, ni fets presoners. Ni se'ls allunyarà dels seus fills ni de les seues dones. No se'ls desposseirà dels objectes. Tot això, si és fidel i complix les condicions que posem: entren en el pacte les set ciutats d'Orihuela, València, Alacant, Novelda, Villena, Llorca i Elda; que no done asil a fugitius, no faça mal als nostres protegits, ni oculte l'enemic; que paguen ell i els seus companys, per persona, un dinar, quatre almuts d'ordi, quatre mesures de vinagre, dos mesures de mel, dos d'oli; els esclaus pagaran només la mitat de tot això.

Tractat de Tudmir d'Orihuela

Castell d'Alpuente

Un recorregut per les comarques valencianes ens mostra un ampli conjunt d'edificis defensius; després de visitar-ne uns quants arribem a la conclusió que la majoria dels *husun*, castells islàmics, són molt grans, però no hi ha restes d'habitació, la qual cosa significa que van ser refugis temporals i no residència permanent amb una funció defensiva. En el primer cas, el castell abraça l'hàbitat dins dels seus murs (Uixó, Sumacàrcer, Tàrbena) o se situa damunt, com ocorria a Chulilla i a Planes. En altres casos es tractava d'un refugi ocasional: castells de Pego, Vilella (Almiserà), Borró (Rótova), Xio (Llutxent), Carbonera (Beniatjar). Moltes vegades estos *husun* tenen en el punt més alt de l'àrea protegida un xicotet reducte fortificat on sol haver-hi una torre. Estos reductes superiors, a voltes, servien d'allotjament a una guarnició eventual que representava el poder del governador. Però també podia tractar-se de punts especialment protegits per als aljubs i els graners col·lectius. Les seues dimensions, cal relacionar-les no solament amb la població, sinó amb el bestiar que s'havia de protegir en període d'aïllament.

El poblament rural va ser de dos tipus: les alqueries o comunitats rurals poblades per famílies nombroses i que s'organitzaren, en molts casos, al voltant dels *husun*, i alqueries amb torre, de dimensions variables, però ordinàriament compreses entre deu i cinquanta cases. Estes torres, molt conegudes als voltants de la ciutat de València i que han perdurat fins hui, degueren servir per a la defensa de les alqueries. En són exemples les de Russafa, Espioca, Moncada, Museros, Bufilla, Foios, Burjassot, Massamagrell, Sollana, Almussafes, etc.

Més tard, per la fragmentació de l'autoritat i l'existència de les taifes, va augmentar la importància de llocs com València, Xàtiva i Dénia, amb un model paregut al de ciutat-estat.

**Per a conèixer més de l'islam a Xarq Al-Àndalus,
pots visitar:**

La Ràbita de Guardamar.

La Mesquita de la Xara (Simat de la Valldigna).

Els Banys de l'Almirall (València).

Jaciment arqueològic valencià

Visita un jaciment arqueològic

Et proposem que visites un jaciment arqueològic pròxim a la teua localitat o comarca. Prèviament has de tindre en compte les següents recomanacions:

- Respecta les indicacions dels arqueòlegs o del personal encarregat.
- Seguir el recorregut i no te n'isques de les zones indicades per a les visites.
- No toques ni extragues cap objecte del jaciment.

Les troballes es registren detalladament amb fotografies i dibuixos del lloc on han sigut trobats.

Les restes es traslladen al laboratori del museu o de la universitat responsable de les excavacions per a restaurar-los si cal. Finalment, s'emprén el seu estudi i interpretació.

Després de visitar l'excavació, realitza una fitxa d'observació del treball de camp dels arqueòlegs, responent estes qüestions:

Quin tipus d'informació proporciona?

Quina importància té la descripció exacta del lloc on s'ha trobat cada resta?

Creus que és difícil interpretar les troballes? Per què?

Projecte

“Fem un fullet turístic de la nostra comarca”

Realitzeu en equip de treball un full turístic de la vostra comarca o localitat i presenteu-lo a l'escola i a l'ajuntament. És una activitat important perquè permet donar a conèixer la pròpia cultura als qui ens visiten, a més que el turisme és una font de riquesa i d'ocupació.

Vos convertireu en promotors de la vostra localitat reflexionant sobre el que pot oferir als visitants. A través de l'elaboració de fullets, treballareu el text informatiu i descriptiu, la redacció i l'adequació al llenguatge de la imatge. Per a això, caldrà investigar, dissenyar, redactar i il·lustrar, per la qual cosa el treball el fareu en equip.

Per a orientar la reflexió, vos suggerim fer-vos algunes preguntes com estes:

Vos agrada viatjar?

Quins llocs coneixeu i quins vos han agradat més? Per què?

Què recomanaríeu a un turista que ve a passejar per la vostra ciutat o poble o comarca?

Fases:

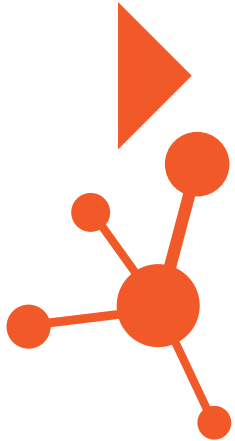
Anàlisi del fullet turístic i busca d'informació turística de la localitat.

Redacció d'un fullet turístic de la localitat.

Producció d'un fullet turístic digital.

Posada en comú i presentació pública.

01

Realitzeu una investigació sobre l'alfabet iber, dibuixeu els seus signes i després transcriviu els noms dels companys amb l'escriptura ibèrica.

També podeu intercanviar-vos missatges.

02

Arreplegueu notícies d'actualitat en els mitjans de comunicació valencians referides als períodes estudiats en esta unitat i feu pòsters als taulers de l'aula.

Per a ampliar els teus coneixements sobre estes èpoques del passat de la Comunitat Valenciana, et suggerim que visites algunes de els enllaços següents i després faces un xicotet informe sobre el seu contingut:

www.museuprehistoriavalencia.es

www.marqalicante.com

mam.burriana.es

www.cece.gva.es

Unitat 04

DE LA FUNDACIÓ A LA DESAPARICIÓ DEL SISTEMA FORAL

01

Jaume I i la
fundació del
Regne de
València.

Conquesta i colonització del Regne de València.

L'art en l'Edat Mitjana.

El Segle d'Or valencià.

El Compromís de Casp.

Les Germanies.

L'expulsió dels moriscos i les seues conseqüències.

El Renaixement valencià: l'Humanisme.

L'art barroc a València.

02

La guerra de
Successió.

La guerra de Successió i les seues conseqüències.

El desenrotllament econòmic i la societat valenciana durant el segle XVIII. La Il·lustració a València.

Ajudat per un company, completa la següent enquesta:

El valencià és una llengua que prové del llatí.

El Regne de València va ser conquistat per Jaume I.

Cada 9 d'octubre commemorem el descobriment d'Amèrica.

Les mesquites són edificis fonamentals en l'art islàmic.

Els musulmans no han viscut mai al territori valencià.

Quan el mal ve d'Almansa, a tots alcança és un refrany que rememora la pèrdua de les institucions valencianes en el segle XVIII.

V

verdader

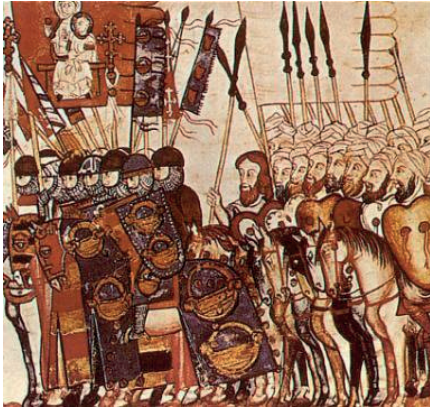
F

fals

Exemplar dels Furs de València

En esta unitat continuaràs coneixent la història pròpia, en este cas des del període que va entre la conquesta del territori valencià per les tropes cristianes del rei Jaume I (segle XIII) fins a la guerra de Successió (segle XVII), amb importants conseqüències per al Regne de València. Aprendre així a interpretar i explicar l'espai històric pròxim, dins del qual es donen les relacions entre els elements naturals i socials que conformen l'espai geogràfic local i regional. En acabar, sabràs ubicar els períodes i els esdeveniments més rellevants en la història de la Comunitat Valenciana i t'adonaràs que en altres èpoques hi hagué formes de vida diferents de les actuals i que la societat és producte d'una transformació gradual.

Guerrers cristians i musulmans

La península al segle X

Conquesta i colonització del Regne de València

L'Edat Mitjana començà al segle V amb la caiguda de l'Imperi romà d'Occident i acabà al segle XV, amb els grans descobriments geogràfics.

Els comtats i els regnes de la península Ibèrica

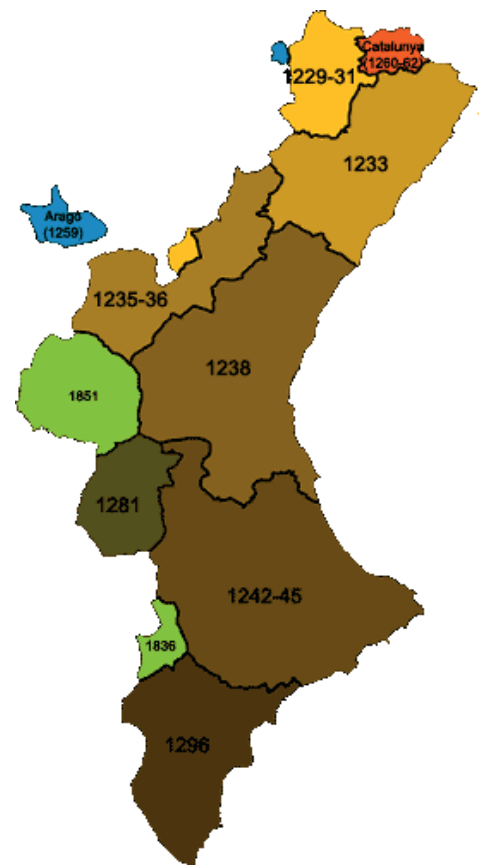
Al començament de l'Edat Mitjana la península Ibèrica estava partida en diversos regnes cristians al nord i musulmans al sud. A poc a poc, els territoris cristians del Nord es van independitzar dels reis francs. També la llengua que usaven els romans, el llatí, va anar evolucionant en els diversos llocs on es parlava, i les llengües que es van formar es coneixen com a *llengües romàniques*, entre les quals, les nostres. Podem assegurar que al segle IX les llengües romàniques ja estaven diferenciades.

Amb la conquesta de nous territoris, conseqüència de l'expansió cap al sud al segle XIII, es va constituir la Corona d'Aragó.

La conquesta

El 1232, el rei Jaume I va emprendre la campanya militar de conquesta dels territoris islàmics del que després havia de ser el Regne de València. Inicià la conquesta de les actuals terres valencianes després de la conquesta de Mallorca i les seues illes. La conquesta es planificà a Alcanyís, i fou realitzada en tres etapes:

- La primera, dirigida entre el 1225 i el 1232 a les terres del litoral nord i la frontera del Regne d'Aragó, amb les conquestes d'Ares, Morella, Borriana i Peníscola.
- La segona abastà la zona central i es va conquerir la ciutat de València i les terres planes fins al Xúquer. El Puig es va prendre l'agost de 1237, després del fracàs d'una esquadra enviada pel rei de Tunis en auxili de València. Les capitulacions de rendició es van signar el 28 de setembre i el rei entrà en la ciutat el 9 d'octubre de 1238.
- La tercera fase abastà des de 1243 fins a 1245 i arriba fins als límits estipulats per a la conquesta entre Aragó i Castella en el Tractat d'Almirra l'any 1244. Les terres al sud de la línia Biar-Busot-la Vila Joiosa quedaren reservades per a Castella. Posteriorment, els territoris del Regne de Múrcia situats al nord del riu Segura van ser incorporats al regne de València per Jaume II. Les terres del Racó d'Ademús ja havien sigut conquistades en 1210 per Pere II d'Aragó.

Mapa de la conquesta del Regne de València

Els Furs

La noblesa aragonesa considerava les terres conquistades a València com una prolongació dels seus senyorius. Jaume I, però, tenia una visió política molt moderna i per això va establir unes corts per a cada regne, cosa que permeté la creació d'una consciència diferenciadora de cada territori. Així, convertí València en un regne propi (1239), formant una entitat política expressada en els Furs de València, les Corts Valencianes, moneda pròpia, i unida dinàsticament a la Corona d'Aragó. Amb la conquesta de València, Jaume I i els seus soldats van posar fi a cinc-cents anys de domini musulmà.

La repoblació

Si la conquesta va ser llarga, encara més ho va ser la repoblació, a pesar de les cartes de població que volien afavorir un ràpid repoblament dels territoris. Cada nova zona conquistada es convertia en terra de frontera. No obstant això, com que la Reconquesta de les terres valencianes es va basar en capitulacions, va evitar el desplaçament de la població autòctona cap al sud, i va permetre respectar els costums musulmans. Per este motiu la població musulmana va continuar sent majoritària fins al segle XVI. La seua empremta durant cinc segles és clara, si mirem la toponímia i els vestigis que ens han arribat en forma de construccions com els castells o el sistema de regs de les planes litorals.

Treball individual

01

Quants anys durà la conquesta del que actualment és el territori de la Comunitat Valenciana?

02

Què celebrem el 9 d'octubre?

03

Compara les paraules de la taula, completa les caselles i reflexiona sobre l'evolució del llatí en algunes llengües romàniques:

Llatí	Francés	Italià	Portugués	Castellà	Valencià
ÁRBOR(ME)	árbol	albero	árvore		
BRÁCCHIU(M)	bras	braccio	braço		
CÆLU(M)	ciel	cielo	céu		
CLÁVE(M)	clef	chiave	chave		
DÍGITU(M)	doigt	dito	dedo		
(H)ÓMO o (H)ÓMINE(M)	homme	uomo	homem		
NIGRU(M)	noir	nero	pretono / negro		
NOCTE(M)	nuit	notte	noite		
NOVU(M)	nouveau	nuovo	novo		
SUCU(M)	jus	succo	suco / sumo		
VACCA(M)	vache	mucca/ vacca	vaca		

Treball en grup

01

Inicieu en classe un **debat** sobre el futur de la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana en el segle XXI.

Observa els diferents sistemes econòmics i socials que conviuen en l'Edat Mitjana:

Cristiandat

El sistema econòmic, social i polític imperant en l'Edat Mitjana era el feudalisme. Hi havia uns pocs propietaris de grans extensions de terres, o feus, i la majoria de la gent, que treballava per a ells en l'agricultura i la ramaderia, ho feia a canvi de protecció i manteniment. A les ciutats, els artesans s'organitzaven en gremis. Els senyors feudals eren vasalls del rei i vivien en castells. Els monestirs van ser els grans depositaris de la cultura medieval.

Al-Àndalus

El califa era la persona amb més poder i vivia en l'alcassaba. La població era sobretot urbana i la vida econòmica es concentrava en el soc o mercat, on es venien productes provinents de les rutes comercials i dels artesans. L'agricultura va ser molt important. Van posar en marxa nous sistemes de reg i la sénia. Els àrabs van introduir l'arròs, la canya de sucre i el taronger. La cultura, la medicina, l'arquitectura, la filosofia, la música i altres arts van tindre un creixement molt important.

Al llarg del miler d'anys que va durar l'Edat Mitjana, van aparèixer diferents estils artístics. Els cristians van crear el romànic i el gòtic, i els musulmans, l'art islàmic.

L'art islàmic

Construccions principals: mesquita, palau, soc (mercat cobert), banys públics o *hamman*, madrasses (escoles superiors).

Materials més usats: rajola, algeps, fusta i pedra.

Ús de l'arc lobulat i de l'arc de ferradura.

Decoració geomètrica

L'art romànic

Principals construccions: esglésies, monestirs i castells.

El material més comú és la pedra.

L'arc de mig punt és molt utilitzat.

Contraforts, pilars adossats als murs per suportar el pes de les voltes.

Volta de canó. Coberta de forma semicircular.
Volta d'aresta. Volta formada en encreuar-se dos voltes de canó.

Finestres menudes.

L'art gòtic

Els edificis més característics són: catedrals, llotges, palaus, castells...

Ús de l'arc ogival.

Ús de la volta de creuer, formada per l'encreuament de dos arcs ogivals.

Arcbotant. Element arquitectònic utilitzat per descarregar part del pes de les voltes i així evitar la construcció de contraforts.

Finestres grans amb vidrieres. Conjunt de vidres acolorits per tancar una finestra que formen una composició.

Rosetó. Gran finestral circular amb vidriera.

Treball en grup

01

Busqueu tres diferències entre l'organització social i l'economia de la cristiandat i el món islàmic.

02

Classifiqueu els següents elements arquitectònics segons siguin islàmics, romànics o gòtics.

_____ Arc ogival

_____ Arc de ferradura

_____ Arc de mig punt

_____ Arc lobulat

_____ Volta de canó

_____ Volta d'aresta

03

Quin tipus de construccions medievals podem trobar hui en dia en les ciutats valencianes?

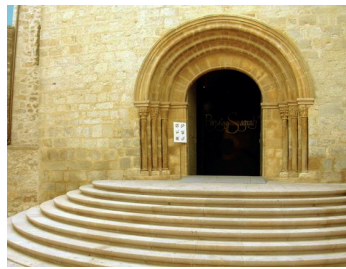
Digueu dos diferències entre els tres estils artístics: romànic, gòtic i islàmic.

Treball en grup

A quin estil artístic corresponen les següents imatges?

Banys de l'Almirall.
València

Església. Sant Mateu

Catedral. València

Església de la Sang.
Llíria.

St. Joan de l'Hospital.
València

La Llotja de la Seda.
València

Església de St. Feliu.
Xàtiva

Església de Santiago A.
Orihuela

Banys de l'Almirall.
València

*Sant Vicent Ferrer,
un dels compromissaris a Casp*

El 1410, mort l'últim rei del casal d'Aragó, Martí l'Humà, sense descendència, hi hagué un interregne de dos anys. Per a decidir qui seria el nou rei, hi hagué una reunió de nou notables, representants dels tres estats de la Corona, coneguda com el Compromís de Casp (1412). Els tres estats s'havien compromés prèviament a respectar, fóra quina fóra, la decisió dels nou notables, entre els quals va tindre un paper destacat el valencià sant Vicent Ferrer. Fou escollit el castellà Ferran de Trastàmara dit "el d'Antequera", en detriment de l'altre candidat, Jaume II d'Urgell, després de dos anys de violència, guerres, invasions i pressions d'un dels dos papes que hi havia en aquell moment.

Anys després, en 1479, es va produir la unió dinàstica entre les dos principals corones peninsulars, la de Castella i la d'Aragó, gràcies al matrimoni celebrat en 1469 entre Isabel I de Castella i Ferran II d'Aragó, els Reis Catòlics. Es conformava així la monarquia hispànica, que completarien posteriorment les annexions dels regnes de Granada i Navarra.

Revolta de les Germanies

El 1520, les governacions van perdre gran part de la seua importància i es va establir el virregnat (representant del rei al regne de València), que fou el detonant de la revolta de les Germanies, ja que va sotmetre el poble a una càrrega d'impostos molt elevada. Esta gran insurrecció va ser protagonitzada pels gremis, que exigien tindre representants en el govern de la ciutat. En realitat, la revolta de les Germanies contingué diverses lluites en paral·lel: la dels menestrals i el poble menut contra els nobles, la dels llauradors contra els senyors i la dels gremis cristians contra la competència dels artesans musulmans. A mesura que les ciutats se sumaven a les Germanies, la revolta adquirí la categoria de guerra civil, i es va estendre a tot el regne. A pesar dels triomfs inicials, les ciutats i viles agermanades van anar sent derrotades. En aquell moment apareix un personatge misteriós, *l'Encobert*, que aconseguix reunir la gent més pobra, cosa que convertí les germanies en una lluita social. La repressió que va seguir a la victòria de la noblesa va ser molt violenta, amb més de 800 execucions, confiscacions, multes, desterraments i presó. El fracàs de les Germanies significà la derrota de les classes populars, que, des d'aquell moment, van ser excloses del govern de les ciutats, i va servir per a fer canvis cap a una monarquia autoritària i absolutista.

L'expulsió dels moriscos i les seues conseqüències

Unitat 04

DE LA FUNDACIÓ A LA DESAPARICIÓ DEL SISTEMA FORAL

*Expulsió dels moriscos
Port de Dénia*

Immediatament després de la fi de la conquesta castellana del Regne de Granada, els Reis Catòlics encomanen al cardenal Cisneros convertir els moros pacíficament a la fe cristiana per tal que no s'avalotaren. Prompte la conversió es tornaria obligatòria. Per tal d'evitar l'exili, la majoria de musulmans de la Corona de Castella i la Corona d'Aragó optaren per la conversió al cristianisme, per mitjà del bateig. Al Regne de València, van ser escassíssimes les conversions, i la pràctica totalitat dels sarraïns continuà practicant la seua religió islàmica. En canvi, arran de la revolta de les Germanies, l'emperador Carles I els va obligar a batejar-se (1525).

Tot i que deixaven oficialment de ser musulmans, se'ls anomenava moriscos o cristians nous, expressions que en aquella època eren pejoratives. La conversió forçada dels antics musulmans i sobretot la por a noves sublevacions va fer que finalment Felip III decretara l'expulsió de tots els moriscos.

El decret (1609) va ser especialment dur per al Regne de València, on es van expulsar 135.000 moriscos, quan la població total del regne era de 400.000 persones. Com que la major part de l'economia estava basada en l'explotació agrària per part dels moriscos, moltes terres es van veure completament despoblades. Així començà la major crisi econòmica, social i cultural dels territoris pertanyents a la Corona d'Aragó.

L'expulsió dels moriscos significà una minva de treballadors als camps. Els cultius de canya de sucre o el cotó van disminuir considerablement i molts tallers tancaren per falta de mà d'obra. El rei Carles II d'Espanya concedí als nobles locals tots els drets sobre aquelles terres, els quals, al seu torn, imposaren als nous treballadors cristians impostos quantiosos. El sentiment d'explotació provocarà la Segona Germania al final de segle i la revolta dels Maulets durant la Guerra de Successió.

El Renaixement valencià: l'Humanisme

Unitat 04

DE LA FUNDACIÓ A LA DESAPARICIÓ DEL SISTEMA FORAL

Joan Lluís Vives

El Renaixement és la culminació de l'Humanisme i s'estén per Europa al llarg del segle XVI. Amb l'Humanisme i el Renaixement es passa d'una visió en què Déu és el centre de l'univers a la idea de l'home com a mesura de totes les coses i centre del món. Per als hòmens del Renaixement, la raó serà l'única font de coneixement. Confiaran en la seua intel·ligència i capacitat de creació i d'investigació: serà l'època dels grans descobriments geogràfics i científics. Una figura de talla europea és el filòsof i pedagog valencià Joan Lluís Vives. En l'arquitectura, es recupera l'estil de l'arquitectura clàssica de Grècia i Roma. Els elements gòtics es mesclen amb les noves aportacions renaixentistes com en l'edifici del Consolat del Mar de València. Joan de Joanes esdevindrà el nostre pintor renaixentista més conegut.

Façana del Palau del Marqués de Dos Aigües

L'art renaixentista va evolucionar cap al barroc al segle XVII. El Barroc, a més d'un període de la història de l'art, fou un moviment cultural que es va estendre a la literatura, la pintura, l'arquitectura, la dansa i la música des del 1600 fins a 1750 aproximadament. L'estil barroc va sorgir al principi del segle XVII a Itàlia. D'ací es va estendre cap a la major part d'Europa. Al regne de València, en pintura destaquen Francesc Ribalta i Josep Ribera, i en escultura, Ignasi Vergara, que va fer la portalada del palau del Marqués de Dos Aigües a València.

Quadro de Felip V

La guerra de Successió i les seues conseqüències

La Guerra de Successió Espanyola (1701–1713) va ser un conflicte bèl·lic internacional, ja que, a més de la successió a la corona hispànica, s'hi dirimia també la qüestió de l'equilibri de poder entre les diferents potències europees.

El 1700, Carles II de Castella i d'Aragó va morir reconeixent com a hereu Felip de Borbó. La guerra va començar perquè l'emperador d'Àustria va reivindicar els drets del seu llinatge a la corona hispànica. La Guerra va finalitzar amb la signatura el 1713 del Tractat d'Utrecht, en aplicació del qual Felip V fou reconegut com a rei d'Espanya.

Durant la Guerra de Successió espanyola, els estats de la Corona d'Aragó s'alinearen amb el pretendent Carles d'Àustria, que oferia garanties sinceres de respecte a les llibertats tradicionals, i fou proclamat rei de València a Dènia el 17 d'agost del 1705. En la batalla d'Almansa (25 d'abril del 1707), les tropes de Felip V (nét de Lluís XIV de França) derroten les de l'arxiduc Carles d'Àustria. Després d'assetjar i de cremar Xàtiva, defensada pels maulets, les tropes de Felip V ocupen el Regne de València per dret de conquesta, i així es perden els Furs i és imposat el Decret de Nova Planta, pel qual es dissolien les principals institucions i s'eliminava la seua autonomia.

Encara hui en dia perdura el refrany *Quan el mal ve d'Almansa, a tots alcança*, que rememora les conseqüències d'esta derrota.

Cartografia valenciana del segle XVIII: la Baronia de Chulilla. Arxiu del Regne de València

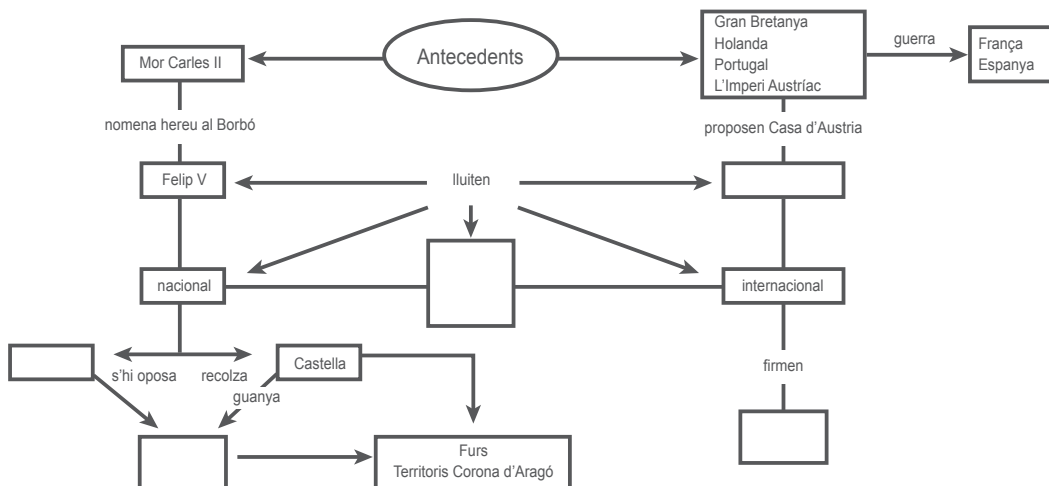
El desenrotllament econòmic i la societat valenciana durant el segle XVIII. La Il·lustració a València

En l'àmbit econòmic, durant el segle XVIII València va viure una etapa de recuperació recolzada en la manufactura de teixits de seda i diverses activitats industrials, com la taulellera. El XVIII va ser el segle de les idees, el segle de les llums. El pensament il·lustrat nascut a França va trobar a València un ressò fervent, i va tindre noms de reconegut prestigi europeu, com Gregori Maians, Pérez Bayer o el botànic Cavanilles.

Treball individual

1. Busca informació sobre la figura de sant Vicent Ferrer en el Compromís de Casp.
2. Busca informació sobre la figura de l'Encobert i redacta'n la biografia.
3. Explica les conseqüències en l'economia valenciana de l'expulsió dels moriscos. Podeu fer després un debat.
- 4 Completa l'esquema conceptual de la Guerra de Successió:

Mor Carles II
Gran Bretanya
Holanda
Portugal
L'Imperi Austríac
França Espanya

Treball individual

5. El quadro de Felip V que està al revés no és una equivocació. Investiga on està i per què està així.
6. Construeix una línia del temps que abrace de l'any 1000 al 2000, tot seguint les instruccions següents:

a) Dibuixa una línia horitzontal doble:

b) Traça una marca per cada centímetre. Cada cm equival a 100 anys.

1000 dC 1100 dC 1200 dC 1300 dC 1400 dC 1500dC 1600dC 1700dC 1800dC 1900dC

c) Indica els anys corresponents i els fets més remarcables.

Per a ampliar els teus coneixements sobre els continguts d'esta unitat, et suggerim que visites Internet i després faces un xicotet informe sobre algun dels aspectes que t'haja resultat interessant. Et suggerim que investigues sobre el rei Jaume I, sobre l'Edat Mitjana, els castells medievals, l'art romànic o la festa del 9 d'Octubre.

Arreplegueu notícies d'actualitat en els mitjans de comunicació valencians referides als períodes estudiats en esta unitat i feu pòsters per a col·locar als taulers de l'aula.

Unitat **05**

EL SEGLE XIX

Què treballarem?

Unitat **05**

EL SEGLE XIX

01

La Guerra de la Independència i l'origen del liberalisme:

La Guerra de la Independència a la Comunitat Valenciana.

El setge de 1808.

Els herois populars.

L'ocupació francesa de 1810 i 1811.

La retirada el 1812.

La participació valenciana en les Corts de Cadis.

02

La modernització econòmica:

La crisi de la indústria sedera.

L'emigració a Algèria.

Els inicis de la industrialització.

La importància dels nous mitjans de transport: el vapor i el ferrocarril.

La modernització de l'agricultura valenciana: l'expansió del cultiu de cítrics i de l'arròs.

Els principals sectors industrials: la indústria tèxtil, la indústria del calcer, la de la fusta, la del ferro, la ceràmica.

03

La Renaixença cultural:

Les característiques.

Ajudat per un company, completa l'enquesta següent:

La Guerra de la Independència va ocórrer entre 1808 i 1812.

El Palleter va ser un heroi popular de la Guerra de la Independència.

Les torres de Quart, a València, encara conserven desperfectes causats per l'artilleria francesa.

Algèria és un país d'Àfrica.

La Constitució de les Corts de Cadis es coneix com la Pepa.

El ferrocarril va suposar un avanç molt important en el comerç valencià del segle XIX.

Alcoi va destacar en el segle XIX per la indústria tèxtil.

V

verdader

F

fals

La càrrega dels mamelucs, de Goya

En esta unitat coneixeràs els diferents successos de la Guerra de la Independència, ocorreguda a Espanya entre 1808 i 1814, presta especial atenció a les circumstàncies que ocorregueren a la Comunitat Valenciana d'aquella època. Analitzant els successos locals i regionals de més importància, estos relacionarem els esdeveniments d'Espanya per a comprendre com van influir diversos factors en la conformació dels costums, les formes de vida, les activitats econòmiques, l'organització social i altres elements culturals de la societat actual valenciana.

El segle XIX va ser també el segle de la modernització econòmica del territori valencià, que havia conegut l'auge de la indústria sedera i el declivi posterior. A València comença el desenrotllament industrial, ajudat pel vapor i el ferrocarril, nous mitjans de comunicació en el camp dels transports. Comença a desenrotllar-se la indústria tèxtil, la del calcer, la de la ceràmica, etc.

Des d'un punt de vista cultural, el segle XIX suposa el renaixement de les lletres valencianes, després del període de decadència dels segles anteriors.

La Guerra de la Independència i l'origen del liberalisme

Unitat **05**

EL SEGLE XIX

*Napoleó creuant els Alps,
de Jacques-Louis David*

La Guerra de la Independència a la Comunitat Valenciana

Les noves idees de la Il·lustració i el creixement econòmic del segle XVIII van conduir a la revolució liberal burgesa. La Revolució Francesa de 1789 va proporcionar les idees dels programes dels partits liberals i democràtics de gran part del món i va consolidar el concepte de nació. Entre 1815 i 1870 liberals i absolutistes es van enfrontar. El liberalisme va triomfar i moltes nacions aconseguiren la independència enfront dels imperis.

La Guerra de la Independència fou un conflicte bèl·lic entre Espanya i el Primer Imperi Francès que s'inicià el 1808 amb l'entrada de les tropes napoleòniques, i que conclougué el 1814, amb el retorn de Ferran VII d'Espanya al poder. Va ser provocat per la pretensió de Napoleó d'instal·lar en el tron espanyol el seu germà Josep Bonaparte. Forma part de les guerres napoleòniques, guerres iniciades el 1807 en declarar França i Espanya la guerra a Portugal, tradicional aliat del Regne Unit. També va tindre un important component de guerra civil entre afrancesats (defensors de les idees de la Il·lustració) i els absolutistes (partidaris de Ferran VII).

El primer ministre espanyol Manuel Godoy va deixar passar les tropes imperials franceses pel territori espanyol per a invadir Portugal. Les tropes franceses van entrar a Espanya el 18 d'octubre de 1807, van creuar el seu territori a tota marxa en ple hivern i van arribar a la frontera amb Portugal el 20 de novembre. No obstant això, el que Godoy no sabia era que els plans de Napoleó anaven més enllà. Les tropes napoleòniques van anar prenent posicions en importants ciutats i places fortes, amb la intenció de derrocar Carles IV i la seua dinastia, la Casa de Borbó, i suplantant-la per la seua pròpia dinastia napoleònica, convençut de comptar amb el suport popular. Curiosament, mentres que la noblesa culta donà suport a la invasió, el poble pla la va rebutjar.

Madrid fou ocupada per les tropes del general Murat el 23 de març. L'endemà entra a la ciutat Carles IV, que és forçat a abdicar en favor del seu fill Ferran VII. Els dos monarques són obligats a acudir a Baiona, on posaran la corona d'Espanya en mans del germà de l'emperador, Josep Bonaparte.

La Guerra de la Independència i l'origen del liberalisme

Unitat **05**

EL SEGLE XIX

Els afusellaments de la Moncloa, de Goya

Mentres succeïen estos fets, a Madrid, el 2 de maig de 1808 el poble es revoltà contra els francesos. El general Murat ordenà disparar contra la multitud. La lluita arribà ràpidament a tots els barris de Madrid. Els madrilenys iniciaren així un alçament popular espontani. Goya mostraria anys després en el quadro *La càrrega dels mamelucs* estes lluites desiguals. Murat va posar Madrid sota control militar i deixà sota les seues ordes la Junta de Govern de la ciutat.

La segona quinzena de maig de 1808, la situació a València era de calma tensa. El 23 de maig de 1808 van arribar les notícies a València dels fets de Madrid i la marxa de la família reial cap a França. Davant una gran multitud es va fer la lectura del periòdic. El coneixement dels successos de Madrid ompli d'indignació els valencians i, a pesar que les autoritats intenten sotmetre's a Bonaparte, el poble lidera els esdeveniments i el 25 de maig força la Junta Suprema de Govern del Regne de València a reclutar tropes i declarar la guerra.

El 29 de maig es va crear el Regiment de la Reina 2n, integrat per 3.732 persones, i que es denominava Caçadors Voluntaris de València o Caçadors de Caro perquè el seu primer coronel va ser el general Caro, que va nomenar generala dels exèrcits del Regne la Mare de Déu dels Desemparats.

El mes de juny el general francès Moncey, que venia de Madrid, va derrotar les tropes valencianes que li van eixir al pas a Contreras, es va acarnissar amb la població de Buñol i dies després va aconseguir arribar a les proximitats de València, on va derrotar les restes de l'exèrcit que quedava.

El setge de 1808

Moncey va arribar amb les seues tropes davant les portes de Quart, des d'on va exigir la rendició de la llavors emmurallada València. El duc de la Conquesta pretenia fer capitular la ciutat davant la falta de forces militars, però el poble va entrar en la Casa de la Ciutat cridant: “El poble preferix la mort en la seua defensa”.

Durant el dia i la nit es van tancar i van reforçar posant fustes en les portes de la ciutat que es consideraven més vulnerables: Russafa, Portal Nou, Serrans i Trinitat. Una bateria i un fossat van cobrir la porta de Sant Vicent. La de Quart va ser objecte de més detall, perquè enfilava el camí per on Moncey avançava: es va obrir una gran fossat i una tronera amb el seu canó dirigit al camí d'accés a les torres en la porta de fusta.

Uns vint mil valencians es van preparar per a la defensa, ajudats pels mariners del Grau i pel Regiment de Caçadors, desplegat a l'altra part del riu, per l'horta de Campanar. A les huit del matí del 28 va començar la batalla

del primer setge de València i va durar tot el dia. A les dotze Moncey va reiterar la seua petició de rendició, i va ordenar avançar en dos columnes franceses cap a la porta, però es van veure detingudes pel fossat obert i sorpreses entre dos focs. Dos hores després, els francesos seguien sense arribar a la porta i amb moltes baixes. L'artilleria francesa va disparar a les torres, on causà alguns desperfectes que encara hui són observables.

Moncey es va retirar a una alqueria pròxima, però el foc d'artilleria de la muralla el va obligar a retirar-se a més distància. A la nit, els valencians van anegar l'horta, fet que va impedir la mobilitat a les tropes franceses. Moncey va tindre unes dos mil baixes i va ordenar la retirada a Madrid.

Les tropes valencianes, una divisió de 16.300 homes, van avançar sobre Madrid, on van entrar per la porta d'Atocha el 15 d'agost de 1808; després van passar per Tudela, on van patir 200 baixes, i acabaren a Saragossa, on la majoria va morir. Solament van tornar a València 1.455 infants i 300 cavalls, per la qual cosa la Junta va reclutar 33.000 soldats més per tot el Regne.

La Guerra de la Independència i l'origen del liberalisme

Unitat **05**
EL SEGLE XIX

El crit del Palleter, d'Emili Caladín

Els herois populars

Entre els defensors del setge, es van fer famosos tres personatges: Vicent Doménech “el Palleter”, Joan Batiste Moreno i Vicent Garcia.

L'ocupació francesa de 1810 i 1811

El 1810 les tropes franceses es van atrinxerar al nord de la ciutat, a les zones de Campanar i la carretera de Sagunt. Els valencians van fortificar la zona nord i els ponts d'accés a la ciutat sobre el riu Túria. Però la situació va anar canviant. Sense suport exterior, la capitulació de la ciutat va arribar després d'un dur setge, el 1811, un any abans d'acabar la guerra. En este setge les tropes valencianes van destruir el Palau Reial de València, no se sap ben bé si per impedir que el prengueren els francesos o per aconseguir fons amb la venda de les riqueses que tenia, per a poder finançar la guerra.

Ferran VII, de Goya

La retirada el 1812

Després de les represàlies habituals, els francesos van impulsar algunes reformes a València, ciutat que va quedar sota control francès i va arribar a ser capital d'Espanya quan Josep I va traslladar ací la cort, l'estiu de 1812. Quan els francesos es van retirar a València, el general Elío va organitzar una revolta militar que va servir per a reposar en el tron d'Espanya Ferran VII el Desitjat i iniciar el Sexenni Absolutista (1814-1820).

A l'altre costat de l'Atlàntic, l'Amèrica espanyola obtindria la independència. En el pla polític intern, la Guerra de la Independència va forjar la identitat nacional espanyola i va obrir les portes al constitucionalisme, concretat en la Constitució de Cadis.

La Guerra de la Independència i l'origen del liberalisme

Unitat **05**

EL SEGLE XIX

La participació valenciana en les Corts de Cadis

Les Corts de Cadis és com es coneix l'assemblea constituent inaugurada a Cadis durant la Guerra de la Independència (1808-1814). La Constitució de 1812 fou la norma fonamental d'Espanya redactada per les Corts reunides a Cadis sota el setge dels francesos. Fou de caràcter liberal i va ser coneguda com la Pepa pel fet d'haver-se aprovat el dia de Sant Josep. La constitució establia la sobirania en la nació (no ja en el rei), la monarquia constitucional, la separació de poders, la limitació dels poders del rei, el sufragi universal masculí indirecte, la llibertat d'impresament, la llibertat d'indústria i el dret de propietat, entre d'altres. El text definia Espanya com a estat confessional catòlic. De la mateixa manera, el text constitucional no va reconèixer cap dret per a les dones, ni tan sols el de ciutadania.

En representació valenciana, participaren en la redacció de la Constitució 23 diputats. No sols van ser dels que més hi intervingueren, sinó que, com a grup, els diputats valencians

van treballar units en les qüestions que més afectaven la seua terra natal, com ara l'abolició dels senyorius o la defensa del Regne. A més, uniren les seues forces amb els diputats aragonesos, catalans i mallorquins per a reclamar els furs abolits per Felip V el 1714, conjuntament amb els navarresos, que aspiraven a defensar els seus furs vigents.

No obstant això, als avanços que suposava la Pepa van ser suspesos pel Decret de València de 4 de maig de 1814 del rei Ferran VII, que va declarar nul·la la Constitució de 1812 i totes les decisions de les Corts de Cadis.

La història de València durant el regnat de Ferran VII és una etapa de conflictes entre els partidaris d'un règim absolutista i els adeptes al liberalisme. Després de la mort de Ferran VII el 1833, hi hagué anys difícils, amb enfrontaments entre liberals i absolutistes. El 1833 es van crear les províncies i es van reestructurar els ajuntaments.

El 1837 es va posar en marxa la desamortització de béns de l'Església la qual cosa va suposar una pèrdua del patrimoni cultural i artístic irreparable. No obstant això, la Comunitat Valenciana va fer un canvi qualitatiu cap a la modernitat, va millorar substancialment les infraestructures i els servicis, es va construir el port i la ciutat de València va començar a créixer amb l'enderroc de les muralles el 1868.

Treball en grup

1. Qui defensava les idees de la Revolució Francesa i la Il·lustració i qui n'estava en contra?
2. Trieu un dels personatges: Vicent Doménech "el Palleter", Joan Batiste Moreno i Vicent Garcia, i investigueu a què es dedicaven i què van fer en el setge de València.
3. Què era i on estava situat el Palau Reial? Investigueu-ne l'origen i la història i feu-ne una presentació amb diapositives.
4. El segle XIX, els antics regnes són dividits en províncies. Observeu atentament els mapes, busqueu les diferències i discutiu sobre els canvis.

Mapa de la divisió el 1833. Límits provincials i regions

Mapa de la divisió el 1978. Límits de les comunitats autònomes

5. Debat. Creieu que la Constitució de Cadis suposà un avanç cap a la modernitat, cap a la democràcia com hui l'entendem?

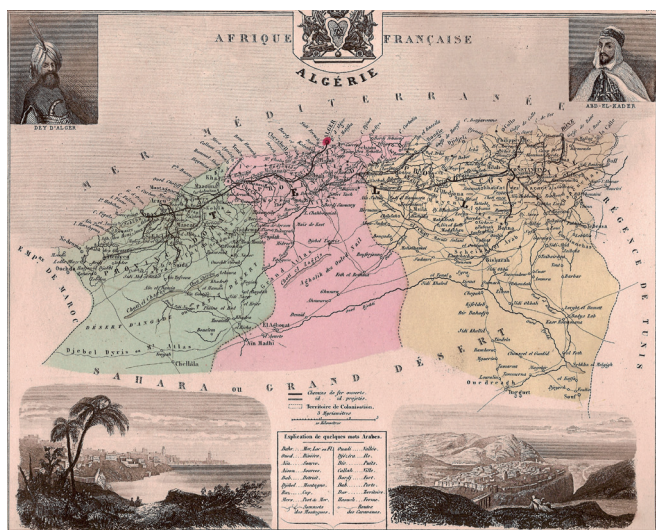
Capolls de seda

La crisi de la indústria sedera

La indústria sedera de València havia sigut des del segle XIV fins al XVIII la més puixant del regne. Els artesans de la seda rebien el nom de velluters a la ciutat de València i tenien el seu propi barri, el barri de Velluters. Tan important era la seda en les transaccions comercials que la Llotja de València, que fins aquell moment s'havia anomenat dels Mercaders, passà a ser coneguda com de la Seda.

Amb l'arribada de la monarquia borbònica, les sedes valencianes inundaren els mercats espanyol i americà. El 1753 s'instal·là a València una reial fàbrica, al costat del Convent del Carme, amb 150 mestres i vora 400 telers. La segona mitat del XVIII fou el moment de màxima esplendor, ja que la seda donava treball de forma directa o indirecta a més de 25.000 persones i més de 3.000 telers.

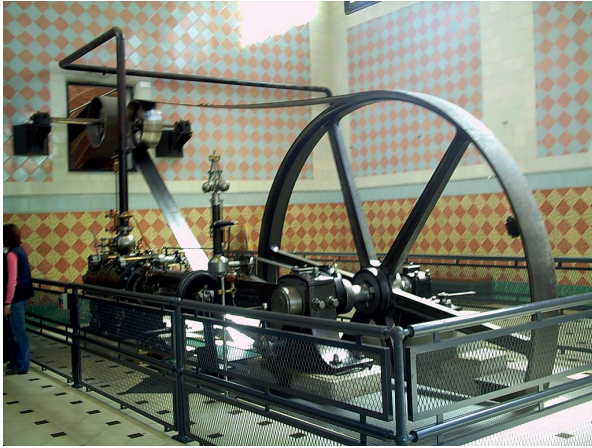
La seda va influir en bona mesura en el paisatge de l'horta, els seus camins vorejats de moreres i les barraques i alqueries d'altres andanes per a la cria del cuc. El Col·legi de l'Art Major de la Seda era l'encarregat de regular una professió, la de velluter, cada vegada més apartada del marc gremial i més pròxima a la proletarització. A partir de 1790 començà la decadència de la indústria sedera valentina.

L'emigració a Algèria

França va ocupar Alger el 1830. Milers de valencians van emigrar-hi fugint de les plagues de la vinya, la falta de futur o la persecució política. Entre els emigrats van destacar, sobretot, els de les comarques de l'Alacantí, el Baix Vinalopó i la Marina, que es van establir al voltant d'Orà.

Eren sobretot treballadors temporers i, encara que no van mantindre una gran cohesió, van conservar un valencià influït pel francès i l'àrab, i van arribar a publicar uns periòdics en valencià amb ortografia francesa: *Journal de Cagayous* i *El Patuet*. El 1896 hi havia 56.000 habitants d'origen alacantí residint a Orà. S'hi arriba a crear la Xicoteta Alacant, i frases col·loquials com "salut i força al canut" eren d'ús comú entre la població no valencianoparlant. Després d'una guerra de huit anys, Algèria va aconseguir la independència el 1962 i els europeus patiren un èxode massiu. Els valencians d'Algèria (uns 40.000 *pied-noirs*) tornaren a les seues comarques o a França, i les seues peculiaritats es difuminaren ràpidament.

Els inicis de la industrialització

El XIX és un segle de transformacions: València es convertix en una ciutat burgesa i industrial. A mitjan segle, València comença el desenrotllament industrial, que ara és possible per les millores en les infraestructures urbanes (port, carreteres...). La ciutat creix materialment i el 1865 s'enderroquen les muralles i es planifica l'eixample, i s'introduïxen noves infraestructures com l'aigua potable, el gas o la electricitat. L'Exposició Regional de 1909 és l'aparador dels grans avanços de l'època, però, alhora, té lloc enmig d'un clima cada volta més deteriorat a causa de les intenses lluites socials que posen de manifest l'altra cara del progrés econòmic.

La importància dels nous mitjans de transports: el vapor i el ferrocarril

A finals del segle XVIII James Watt va inventar la màquina de vapor. Aplicada a la locomotora, va revolucionar els transports. Així va aparéixer el ferrocarril i després el barco de vapor. Els invents es van estendre a diversos països. El primer tren en terres valencianes va unir València amb el Grau, i era el primer tram del Ferrocarril del Mar a San Felipe de Játiva. El conjunt dels avanços tècnics i els canvis socials que comportaren es coneixen com a revolució industrial. Les primeres fàbriques tèxtils van crear-se a Alcoi i a Ontinyent. També es crearen fàbriques de ceràmica a Manises, i de calçat a Elx i Elda, entre d'altres.

La modernització de l'agricultura valenciana: l'expansió del cultiu de cítrics i de l'arròs

L'economia en el segle XIX va experimentar canvis importants. L'agricultura, afavorida pels nous mitjans de transport, va orientar la producció cap a l'exportació, sobretot de taronges i d'arròs, amb noves roturacions i l'ampliació de terres cultivables.

La Primera Guerra Mundial va afonar l'exportació de taronges. Els països en guerra no necessitaven postres, però sí menjar. Per això, l'exportació d'arròs visqué uns anys daurats.

Els principals sectors industrials: la indústria tèxtil, la indústria del calcer, la de la fusta, la del ferro, la ceràmica

El tèxtil, que tenia el seu nucli a Alcoi, rebé un fort impuls gràcies a les exportacions durant la Primera Guerra Mundial. A Ontinyent i Crevillent sorgiran noves empreses de mantes i de catifes. També hi hagué un fort creixement de la indústria de la sabata a causa de la guerra. Els tradicionals tallers de sabates es concentraran en grans fàbriques gràcies a l'electrificació. La comarca del Vinalopó arribarà a concentrar el 70% de la producció de calçat a Espanya.

La injecció de fabuloses quantitats de diners durant la guerra tingué un altre efecte: un auge desconegut del consum de productes de luxe i de les inversions immobiliàries, especialment les més ostentoses, sobretot a València i a Alacant. També durant la guerra s'emprenen nous projectes empresarials ambiciosos que suposaren un gran salt avant per a la indústria valenciana. Com a exemples, en la construcció de barcos, les drassanes de la Unión Naval de Levante al Grau de València; en el ferro, la Compañía Siderúrgica del Mediterráneo a Sagunt, o la construcció, amb la creació de Valenciana de Cementos a Buñol. No passà així amb el transport ni amb el sector financer perquè no hi hagué mai una gran companyia de transport marítim valenciana, mentres que el sector bancari tampoc arribà a ser mai un sistema amb solvència.

A pesar de la gran commoció de l'economia i de la societat valencianes durant la Gran Guerra, el fabulós desenrotllament econòmic d'aquells anys no serà més que un parèntesi en la història, ja que, en acabar-se el conflicte, quasi tot tornarà a les condicions anteriors a 1914. La Gran Guerra va ser un gran negoci per a moltes empreses, però no es va traduir en benestar per a la classe treballadora, sinó al contrari. Les males condicions de vida dels proletaris s'agreujaren, com quedà palés amb la vaga general revolucionària de 1917.

Les seues característiques

La Renaixença literària de la Comunitat Valenciana en el segle XIX sorgix de la voluntat de fer renàixer el valencià com a llengua de cultura després de segles de preeminència del castellà en un període anomenat, tradicionalment, Decadència. Es tractava, d'entrada, de recobrar el prestigi i la consideració d'unes senyes d'identitat pròpies, entre altres, les lingüístiques. El valencià havia viscut arraconat en el terreny particular i familiar, i es pretenia demostrar que també era vàlid per a usos literaris i cultes. El poema iniciador de la Renaixença a València és *En los dies del nostre rey Fernando* (1830), d'Antoni M. Peyrolon. El 1831 Vicent Salvà publica *Lo somni*. I, en 1840, Villarroya publica la *Cançó*.

La Renaixença literària a València se centrarà exclusivament en el terreny poètic, en una poesia més prompte conservadora, que evoca nostàlgicament un passat llegendari. És per això que una de les aspiracions del renaixentistes fou la restauració dels Jocs Florals, competicions literàries de clar regust tradicional, amb la intenció que es convertiren en el centre promotor de la vida literària. Alguns poetes que després en serien els representants més excelsos, com ara Vicent Wenceslau Querol i Teodor Llorente, comencaren a forjar-se en este renaixement poètic. L'altra cara del moviment, més activa i dinàmica, comptarà entre d'altres autors amb Constantí Llombart, el fundador de Lo Rat Penat, "societat d'amadors de les glòries valencianes". Però la tendència que acabà per imposar-se fou la de Teodor Llorente, més conservadora i menys reivindicativa des d'un punt de vista polític.

01

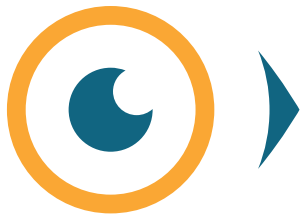
Potser has criat o coneixes algú que tinga cucs de seda. Investiga sobre els cucs de seda, sobre l'arbre de la morera del qual s'alimenten i el procés de filada.

02

Busca i situa en un mapa de València el barri de Velluters.

03

Mira el documental *Memòries d'Algèria* de Canal 9, amb els testimonis de valencians que van emigrar a Algèria i conservaren el valencià:

<https://docks.google.como/hilo/d/0B0L338fSDj-QOE5OaWpaU2U0S2c/edit>

04

Després de veure la pel·lícula *El chico* o *Tiempos modernos* de Charles Chaplin, investiga com era la vida dels burgesos i la dels treballadors en el segle XIX.

05

Busca imatges en Internet i elabora una piràmide social del segle XIX.

06

El poema de Teodor Llorente que et presentem tot seguit es titula *La cançó del teuladí*, i està dedicat a un dels nostres pardals més representatius i menys cridaners, el teuladí. Contesta després les preguntes de més avall:

LA CANÇÓ DEL TEULADÍ

I

Joiós caçador, passa;
busca més brava caça
i deixa'm quiet a mi;
jo sóc l'amic de casa,
jo sóc lo teuladí.

II

Jo no tinc la ploma de la cadenera,
que d'or i de grana tiny la primavera;
no tinc la veu dolça que té el rossinyol;
ni de l'oroneta joliva¹ i lleugera
les ales, que creuen la mar d'un sol vol.

De parda estamenyia,² sens flors, sense llistes,
vestit pobre duc;
mes penes i glòries, alegres o tristes,
les cante com puc.

Joiós caçador, passa;
busca més brava caça
i deixa'm quiet a mi;
jo sóc l'amic de casa,
jo sóc lo teuladí.

III

Les àligues niuen damunt de la roca
del gorg³ que entre timbes⁴ eixampla la boca;
en branca fullosa lo viu paixarell;
la tórtora en l'arbre que ja obri la soca;
la gralla en les runes d'enfonsat castell.

Jo a l'home confie la meua niuada,
i pobre i pauruc,⁵
entre la família, baix de la teulada,
m'empare com puc.

Joiós caçador, passa;
busca més brava caça
i deixa'm quiet a mi;
jo sóc l'amic de casa,
jo sóc lo teuladí.

IV

Los fruits del bosc busca lo turcàs;⁶ la griva,⁷
xanglots⁸ entre els pàmpols;⁹ l'estornell, l'oliva;
asserps verinoses, lo vistós flamenc;
la llàntia del temple l'òbila furtiva,
i anyells l'avorrívol¹⁰ cóndor famolenc.

Jo visc de l'almoina, que a l'humil mai falla,
i em sent benaestruc!¹¹
Lo gra que en les eres se perd entre palla
replegue com puc.

Joiós caçador, passa;
busca més brava caça
i deixa'm quiet a mi;
jo sóc l'amic de casa,
jo sóc lo teuladí.

¹ grata de veure

² teixit

³ clot en el llit d'un corrent d'aigua

⁴ precipicis

⁵ poregós

⁶ tudó, varietat de colom que viu als boscos, sobretot alzinars i pinedes

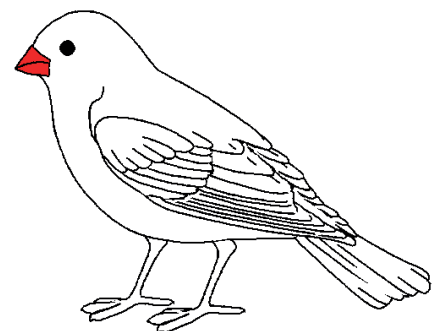
⁷ au de la família dels tords, negre i groc

⁸ singlons, gotims de raïm

⁹ fulles dels ceps

¹⁰ repugnant

¹¹ afortunat

- a) Què demana el teuladí al caçador? Per què?
- b) Fent servir un estil narratiu, resumix el poema. Ací tens el resum de la segona estrofa:
- El teuladí assegura que no és tan bonic com altres pardalets, no canta tan bé i, a més, tampoc no té unes ales poderoses. Al contrari, és més prompte poc atractiu i no canta massa bé.
 - En la tercera estrofa, el teuladí diu que....
 - En la quarta estrofa, el teuladí afirma que....
 - Per tot això, el teuladí suggerix al caçador que.....
- c) Després de respondre a la pregunta anterior no et resultarà complicat fer una fitxa amb les característiques del teuladí. Ha d'incloure, com a mínim, estos apartats: aspecte exterior, llocs on niua i mitjà de subsistència.

Arreplegueu notícies d'actualitat en els mitjans de comunicació valencians referides al període estudiat en esta unitat i feu pòsters per a col·locar-los als taulers de l'aula.

Unitat **06**

L'ESTATUT D'AUTONOMIA

Què treballarem?

Unitat **06**

L'ESTATUT
D'AUTONOMIA

01

La importància
de l'Estatut
d'Autonomia.

02

Els drets dels
valencians.

03

Les institucions
més rellevants
de la Generalitat:
les Corts i el
Consell.

04

Les relacions
amb l'Estat i amb
les altres
comunitats
autònomes.

05

La importància
de la Comunitat
Valenciana dins
d'Espanya i de
la Unió
Europea.

06

La divisió de
poders.

Ajudat per un company, completa l'enquesta següent:

Vivim a la Comunitat Valenciana.

L'Estatut d'Autonomia és la nostra constitució.

Espanya està formada per la nostra comunitat més Múrcia, Andalusia i Aragó.

El màxim representant del nostre govern és el president de la Generalitat.

Els valencians tenim un govern propi.

Les nostres lleis s'aproven en les Corts.

Els valencians tenim tres llengües cooficials.

Espanya entrarà a formar part de la Unió Europea l'any 2020.

V

verdader

F

fals

Ara feu-ne el resum, entre tots i totes, a la pissarra i poseu-lo en comú.

Pareu atenció al que ve a continuació perquè en arribar al final del tema haureu de realitzar i publicar una infografia.

El poble valencià, els valencians i les valencianes, tenim actualment una forma de govern pròpia, un autogovern, i unes lleis pròpies. L'autogovern té el nom de Generalitat i les nostres lleis són l'Estatut d'Autonomia. Les institucions més importants de la Generalitat són les Corts, el nostre parlament, i el Consell, el nostre govern. A més a més, tenim altres institucions que ens són pròpies com el Síndic de Greuges, la Sindicatura de Comptes, el Consell Valencià de Cultura o l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

El nostre autogovern és l'hereu de les lleis i de les institucions que el rei Jaume I el Conqueridor, en el segle XIII, ens va concedir quan va conquerir les terres als musulmans i va fundar el Regne de València.

Però al mateix temps que tenim unes lleis pròpies, la nostra comunitat forma part d'Espanya i d'una unió supranacional que és la Unió Europea.

Després de mesos d'assetjament i atacs a la ciutat, Zayan, el rei musulmà de València, es va decidir a negociar la rendició de la capital. A canvi d'abandonar la ciutat pacíficament, Jaume I es comprometia a donar-los protecció fins a Cullera, respectant-los les vides i els béns que pogueren transportar.

En senyal de rendició, els defensors de la ciutat van hissar el penó reial des de la porta d'al-Sakhar de les muralles.

El 9 d'octubre de 1238, el rei Jaume I el Conqueridor, seguit pels nobles i les seues tropes, entrava a la ciutat de València.

Amb la intenció d'afermar el poder del rei davant la noblesa, Jaume I va decidir convertir els territoris que acabava de conquerir en un regne independent.

“L'anomenem i volem que s'anomene Regne de València i que comprega des del riu Ulldecona fins al terme de Biar, i des de la mar fins a Albentosa i Mançanera, i fins a Santa Creu i fins a la frontera del terme de Requena, que dividixen el terme amb Castella”.

La primavera següent, el rei va promulgar un recull de lleis que es va denominar Costum, que seria la base de l'ordenament jurídic valencià. Pocs anys més tard, en 1252, prendria el seu nom definitiu de Furs.

Els Furs, les lleis que regien el Regne de València, determinaven què es podia fer i què no es podia fer, quines eren les obligacions del rei i de la noblesa. Tant el rei com els nobles havien de jurar els Furs i comprometre's a respectar-los. I així ho varen fer en les primeres Corts del regne, reunides a Quart el dia 7 d'abril de l'any 1261

Contesta les preguntes següents:

1. Amb quin altre nom era conegut Jaume I?
2. Què hauria passat si Jaume I no haguera conquistat el Regne de València?
3. Quines eren les condicions de la rendició de la ciutat de València?
4. Explica què eren els Furs.

Com hem vist, Jaume I va jurar els Furs de València davant les Corts el 7 d'abril de 1261. A més, l'11 d'abril promulga un privilegi al nou regne, pel qual tots els successors del monarca també haurien de signar-los a València, en un mes des del començament del seu regnat.

Els Furs recullen una sèrie de normes que regulen la vida comuna i l'ordenació de la ciutat de València. També determinen les obligacions de la noblesa, inclús les del mateix rei, i els drets dels ciutadans, així com els diferents tribunals.

Els Furs són, en definitiva, les nostres primeres lleis i varen estar en vigor fins a la Guerra de Successió i el Decret de Nova Planta, que els va derogar.

01

Busca més informació sobre el Decret de Nova Planta.
Què va suposar?

02

La Conselleria de Governació de la Generalitat ha posat en marxa un projecte per a ordenar i transcriure al valencià actual els Furs. En trobaràs més informació en el vídeo següent, on s'entrevista el professor d'Història del Dret i de les Institucions de la Universitat Jaume I Vicent Garcia Edo, responsable del projecte.

<https://www.youtube.com/watch?v=80e1d6gfIXU>

(data de consulta: 18 d'abril de 2014)

Les institucions de la Generalitat: les Corts i el Consell

Unitat **06**

L'ESTATUT
D'AUTONOMIA

Els Furs de Jaume I ja no estan en vigor. Però això no vol dir que els valencians i les valencianes no tinguem unes lleis pròpies. Ara la màxima norma que regula la nostra societat és diu Estatut d'Autonomia.

L'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana regula les normes bàsiques de la nostra convivència, els nostres drets i els nostres deures. També hi trobem les característiques que definixen el poble valencià, els nostres símbols i les nostres institucions d'autogovern.

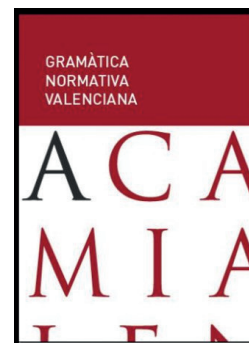
Les institucions més rellevants de la Generalitat són les Corts i el Consell.

Les Corts: són elegides en eleccions democràtiques cada quatre anys i representen la voluntat política del poble valencià. Tenen la funció d'elaborar i aprovar les lleis i d'elegir el president de la Generalitat.

El Consell: és el nostre govern. El president coordina les conselleries i nomena els consellers per a dirigir-les. Cada conselleria té unes funcions: Conselleria d'Educació, Conselleria de Sanitat, Conselleria de Governació...

Altres institucions del nostre autogovern

- El Síndic de Greuges
- La Sindicatura de Comptes
- El Consell Valencià de Cultura
- L'Acadèmia Valenciana de la Llengua

1. En grups de tres o quatre persones, elaboreu un informe sobre una de les institucions anteriors (quan es va crear, quines funcions té, qui la forma, on es reuneix, quan es renova...)

- Busqueu informació en Internet.
- Llegiu-la.
- Elimineu les repeticions.
- Feu un esquema amb els punts importants.
- Redacteu un breu informe.

2. A partir del informe que teniu prepareu una presentació digital (Power Point, Impress, Keynote...). Heu de tindre en compte les orientacions següents:

- La primera diapositiva ha de ser la portada i ha d'incloure títol i autors.
- Cada diapositiva ha de tindre com a mínim una imatge.
- No poseu més d'una idea per pantalla.
- El text s'ha de poder llegir des del final de la classe.

3. Prepareu una breu exposició oral, amb la vostra presentació, per a explicar a la classe el que heu après. Heu de tindre en compte les orientacions següents:

- Cal assajar abans de fer l'exposició oral. Practica davant d'un company, d'un familiar o de l'espill.
- Parla clar i fort. Vocalitza i parla pausadament.
- No has de llegir les diapositives, has d'explicar-les.
- Mira els teus companys quan parles.

Les relacions amb l'Estat i les altres comunitats autònomes

1. Mira el mapa de les comunitats autònomes de la unitat anterior. Quines has visitat alguna vegada?

Espanya té un parlament i un govern comú per a tot el territori. Però, a més a més, està organitzada en comunitats autònomes. Cada una també té el seu propi govern i el seu parlament, que és elegit democràticament pels habitants de cada territori cada quatre anys.

El govern central té competències, s'encarrega de la defensa, les relacions internacionals, etc. I els governs autònoms tenen altres competències, per exemple sanitat i educació. La Generalitat és qui s'encarrega dels hospitals i de les escoles.

La llengua oficial de tot Espanya és el castellà. Però algunes comunitats tenen una llengua pròpia que és cooficial, junt amb el castellà, al seu territori. Tots els ciutadans tenen dret a utilitzar-la a la seua comunitat. En el nostre cas, l'Estatut d'Autonomia diu:

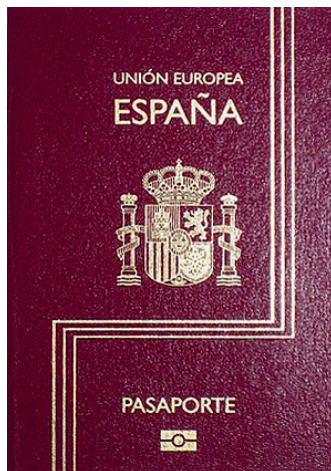
- 2. L'idioma valencià és l'oficial a la Comunitat Valenciana, igual que ho és el castellà, que és l'idioma oficial de l'Estat. Tots tenen dret a conèixer-los i a usar-los i a rebre l'ensenyament del, i en, idioma valencià.*
- 3. La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial de les dos llengües, i adoptarà les mesures necessàries per tal d'assegurar-ne el coneixement.*

2. Escriu el nom de les comunitats autònomes que tenen llengua pròpia cooficial.

La Comunitat Valenciana dins d'Espanya i de la Unió Europea

Unitat **06** L'ESTATUT D'AUTONOMIA

L'any 1951, després de la segona Guerra Mundial, per a promoure el creixement econòmic i per a evitar nous conflictes **bèl·lics**, sis països europeus varen crear la CECA, la Confederació Europea del Carbó i de l'Acer. Eren França, Alemanya, Itàlia, Holanda, Bèlgica i Luxemburg.

Aquella organització es convertiria després en la Comunitat Econòmica Europea, a la qual anirien unint-se altres estats europeus, primer Dinamarca, Irlanda i el Regne Unit, i posteriorment Grècia, Espanya i Portugal.

Actualment la Unió Europea està integrada per 28 estats **sobirans** i independents, coneguts com a "estats membres". Per a formar part de la Unió Europea cal complir alguns **requeriments**: una democràcia estable que respecta els drets humans i l'**estat de dret**, una economia de mercat i l'acceptació de les obligacions dels membres, inclosa la llei europea.

I ja no es tracta d'una unió econòmica, sinó també política i social.

Actualment 500 milions de ciutadans tenim passaport europeu. També tenim un Parlament que elegim **democràticament** entre tots en unes eleccions i un govern: la Comissió Europea.

1. Explica amb les teues paraules els conceptes següents:

- bèl·lic:
- sobirà:
- requeriment:
- estat de dret:
- democràticament:

2. Busca i apega una foto del teu ajuntament i una foto del Parlament Europeu.

3. Completa el quadro amb les paraules que falten:

nom de la teua localitat, president de la Generalitat, president del Govern, president de la Comissió Europea, Comissió de Govern, Parlament Europeu, Corts, Consell, Comissió Europea

ÀMBIT	LOCAL	AUTONÒMIC	ESTATAL	EUROPEU
Territori		C. Valenciana		Europa
	Alcalde			
Poder executiu			Govern	
Poder legislatiu	Ple			Parlament

Des de la Revolució Francesa (París, 1789) els sistemes democràtics apliquen la separació de poders. El poder legislatiu fa les lleis, el poder executiu governa i el poder judicial jutja. Per evitar abusos, els tres poders no poden concentrar-se en la mateixa persona o institució.

En el cas dels valencians, el poder legislatiu són les Corts; el poder executiu, el Consell, i el poder judicial, els jutges.

1. A la teua localitat viuen persones d'altres estats de la Unió Europea? En coneixes alguna?

Si en coneixes cap, pregunta-li per les diferències del seu país amb el nostre. Tenen la mateixa organització política? Voten en les eleccions europees? Voten el mateix dia que nosaltres?

01

Observeu i analitzeu els gràfics següents:

Google Vs YAHOO!

La **Búsqueda Orgánica** es la primera opción de Búsqueda en Google.

La **Búsqueda Orgánica** es planteada por Yahoo! como una opción.

OBJETIVO común
Organizar la información del mundo y hacerla accesible

Diferentes Enfoques

- Atención Personalizada para generar mejor Tecnología
- Atención personalizada para generar Empatía con el usuario

Accesibilidad
"Primero los Seres Humanos después la Tecnología"

Utiliza un Motor de Búsqueda más razonamiento aplicando la Web Semántica.

Benefits of a Bilingual Brain

Splash! language immersion programs provide a unique and powerful opportunity to strengthen children's highest cognitive brain potentials through deliberate literacy development in two languages and authentic exposure to rich language experiences.

Research shows that **bilingual people** have an easier time with these key brain functions:

- Developing strong thinking skills.**
- Understanding math concepts and problems.**
- Increasing reading comprehension.**
- Cultivating greater cultural awareness.**
- Using logic.**
- Focusing, remembering and making decisions.**

Mental Health: A multilingual brain is sharper, sturdier and more resistant to Alzheimer's and other forms of dementia.

Academic Performance: Students in dual language programs consistently outperform monolingual peers on state-mandated tests, regardless of demographic.

Preparation for the Future: Bilingual adults have several advantages over monolingual adults, including higher average salaries and greater career opportunities.

Language in the Brain: Research also shows that the brains of bilingual people are more developed in areas that organize and process speech.

- Wernicke's Area:** Language sounds are processed in this area.
- Auditory Cortex:** Auditory stimuli is received and forwarded to Wernicke's Area.
- Motor Cortex:** This area controls the lips and mouth in actual speech.
- Broca's Area:** The brain organizes language for active speech in this area.

For more info on Splash! language immersion programs, visit us online at www.splash!education.com

PROCÉS PER A FER UNA INFOGRAFIA DECENT

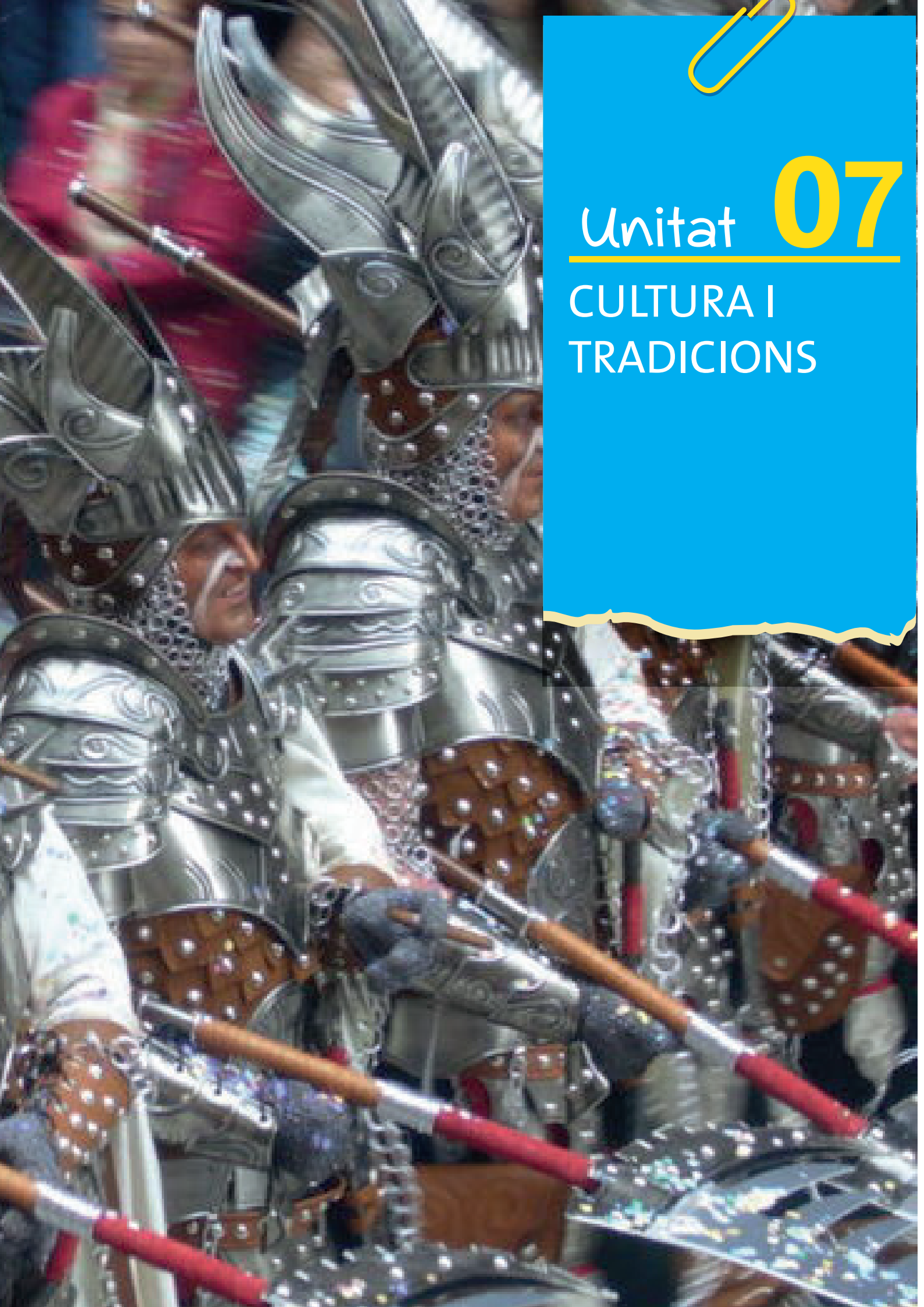
- 1r PENSA I DECIDIX EL TEMA**
Una volta has decidit fer-la, hauràs de saber sobre QUÈ vas a fer-la.
- 2n LA INFORMACIÓ**
Busca i alica la informació i les dades que necessites per a fer la infografia. Selecciona la que siga relevant i descarta la que no ho siga.
- 3r ESBORRANY**
Fes un esborrany, en paper millor que mentalment. Pren decisions sobre el contingut i la distribució.
- 4t TIPUS D'INFOGRAFIA**
Pensa quin tipus d'infografia serà millor per a presentar les dades i la informació que vols compartir. Entra a l'aplicació i busca una plantilla.
- 5è PALETA DE COLORS**
Tria una bona paleta de colors. Busca els colors complementaris. Busca un fons i comprova el contrast. Visita <http://colorswatchesdesigner.com>
- 6è DISSENYA**
Conforma la teua infografia distribuint textos i imatges. Afig, si cal, nous blocs. Recorda que es poden duplicar.
- 7è REVISIÓ**
Comprova que tot està com volies, que no falta res. Revisa el color i el contrast. Revisa els textos, si pots passa el corrector.
- 8è PUBLICA**
Comprova que tot està com volies, que no falta res. Mira el color i el contrast. Revisa els textos, si pots passa el corrector.

Tenen imatges? Tenen text? Tenen gràfics? Són impactants? La informació es presenta d'una manera clara? Són fàcils d'entendre? L'espai està ben aprofitat? Els continguts estan ben repartits?

Són infografies, una manera de resumir la informació que tenim sobre un tema. Les infografies combinen imatge i text per a comunicar de manera fàcil i visual. Busqueu-ne altres models en Internet.

1. En grups de tres o quatre elaboreu una infografia, en format digital o en cartolina, resumint tot el que heu après de cada un dels punts del tema. Si l'heu feta en format digital, publiqueu-la en Pinterest ([pinterest.com](https://www.pinterest.com)) i compartiu-la.
2. També podeu arreplegar notícies d'actualitat en els mitjans de comunicació valencians referides a allò que heu estudiat en esta unitat i fer pòsters als taulers de l'aula.

Unitat **07**

CULTURA I
TRADICIONS

Què treballarem?

Unitat **07**

CULTURA I
TRADICIONS

01

Cultura, festes,
rituals. El foc
com a element
configurador de
la festa.

02

Els jocs
populars.

03

La cuina
valenciana i la
dieta
mediterrània.
L'orxata.

04

La música
valenciana. Les
societats musicals.
La música popular.

Amb l'ajuda d'un company, completa l'enquesta següent:

No hi ha cap festa a la Comunitat Valenciana en què el protagonista siga el foc.

El criquet i el futbol són jocs tradicionals valencians.

En la festa de Sant Antoni es beneïxen els animals.

L'orxata és una beguda valenciana feta a base de llet.

En la festa de Moros i Cristians se simula una confrontació entre estos.

El cant d'estil està basat principalment en la improvisació.

V

verdader

F

fals

Mascletà

Les festes són un element cabdal en la cultura del poble valencià, com també ho són per a altres comunitats. El culte al foc, característic de tantes festes valencianes, pot tindre un origen romà, igual que ocorre en altres llocs de la Mediterrània. Es pot dir que sense foc no hi ha festa.

Un altre element important és la música. La música està intrínsecament vinculada a les festes i és tan important per a elles com la pólvora. Acompanyant cada moment fester (despertaes, cercaviles, arplegues de premis, ofrenes, reunions en els casals, masetes...), les bandes de música fan sonar les peces musicals més emblemàtiques de cada celebració.

En la unitat, coneixeràs també alguns jocs i esports autòctons, i descobriràs que el joc forma part de la nostra vida. La persona necessita un temps d'oci, uns moments per a relaxar-se. Arrelats en la vida dels nostres pobles trobem alguns jocs que han marcat època i han ocupat el temps i l'espai.

Ens acostarem també al procés d'elaboració de l'orxata, un art que segueix receptes que vénen de molts anys arrere.

T'adonaràs que la música forma part de les manifestacions artístiques dels nostres pobles. La Comunitat Valenciana és molt rica en este tipus d'element. Hi ha diversos tipus de formes musicals que entren dins del que podem anomenar com a populars. En este camp, coneixeràs les característiques del cant d'estil o cant a l'aire.

Cultura, festes, rituals. El foc com a element configurador de la festa

Unitat **07**

CULTURA I
TRADICIONS

Falles de València

En forma de candeles, atxes, torxes, fogueres o artificis pirotècnics, el foc és un component indispensable en la major part de les celebracions festives dels valencians. L'esclat de la pólvora (coets, traques, morters o salves d'armes de foc) anuncia la festa o destaca un moment especial. El foc està present en quasi totes les festes, grans i xicotetes de la Comunitat Valenciana, en les Falles, en les Fogueres de Sant Joan, en la festa dels Moros i Cristians, en els bous al carrer i tantes altres festes, testimonis del caràcter popular de la festa del foc. Les fogueres de Sant Antoni, els correffocs, els gegants i nanos o la tradició mil·lenària d'anar a banyar-se els peus en la Nit de Sant Joan són altres manifestacions festives que demostren el lloc que ocupa el foc en les nostres tradicions.

N'examinem algunes de les més rellevants:

La festa de **Sant Antoni** al gener es caracteritza per l'encesa de fogueres com a centre de l'activitat festiva a la plaça de la vila o bé en encreuaments de carrers o places. Al voltant es reuneix la comunitat, desfilen els animals, es balla i es menja.

Fogueres de Sant Antoni

Cultura, festes, rituals. El foc com a element configurador de la festa

Unitat 07

CULTURA I TRADICIONS

Coincidint amb la fi de l'hivern, per **Sant Josep**, en les Falles es crema la representació satiritzada del mal comú. En estos monuments de cartó o suro no falta la ironia, la sàtira i el sarcasme. El foc purificador s'emporta el pitjor i el més negatiu de l'any en les albors de la primavera. El caràcter de renovació, a l'entrada de l'estiu, està present també en les Fogueres de Sant Joan, la festa major d'Alacant, de característiques semblants.

L'origen d'estes festes està al carrer. Fa molts anys els veïns cremaven fogueres, a les quals s'afegien ninots que criticaven el comportament d'alguns membres de la comunitat. El pas del temps ha fet que es convertiren en les actuals Falles i Fogueres, que han crescut en espectacularitat, però a les quals els ninots continuen donant sentit gràcies al missatge crític que sovint transmeten.

Les xicotetes fogueres que es fan a la platja la Nit de **Sant Joan**, on es tradició banyar-se els peus, es feien per a allunyar els mals esperits o les bruixes i, amb ells, les possibilitats d'una tempesta que poguera afectar l'obtenció d'una bona collita. Ballar al voltant de la foguera i, sobretot, saltar-la eren formes d'evitar males influències, alhora que una prova de valentia. A les cendres dels focs d'esta nit s'atribuïen, igualment, virtuts curatives.

En algunes comarques del territori valencià apareixen colles de dimonis a partir d'una tradició de teatre popular, la representació de la vida de **sant Antoni Abat**. A banda de la tradicional celebració d'este sant, els personatges infernals deriven en colles que fan correfocs i actuacions per tot el poble.

Foguera de la Nit de Sant Joan

Cultura, festes, rituals. El foc com a element configurador de la festa

Unitat 07 CULTURA I TRADICIONS

En les **Festes de Moros i Cristians** es dona una contraposició festiva entre moros i cristians. Es tracta d'una representació teatralitzada d'un enfrontament entre dos bàndols per tal d'aconseguir una possessió (un castell, una imatge, una donzella...) per mitjà d'accions i parlaments, tot i que en ocasions es pot prescindir de la paraula. L'origen immediat d'esta simulació de la lluita entre moros i cristians, cal buscar-lo en les milícies urbanes conegudes com a "soldadesca". Des de la conquesta cristiana de les terres valencianes, les seues costes s'havien vist afectades pels atacs continuats de pirates barbarescos. Això va motivar successives ordenances reials que regulaven la creació de milícies locals, formades per voluntaris armats, encarregades del socors i la defensa de les poblacions afectades. Hui dia és una festa de gran difusió arreu de la Comunitat Valenciana i que ompli les localitats que la celebren de color i de soroll.

Festa de Moros i Cristians

Les **Festes de la Magdalena** són les festes majors de Castelló de la Plana. Recorden un dels actes que van ser claus en la fundació de la ciutat: el trasllat dels castellonencs des de la muntanya de la Magdalena fins al Pla en una fosca nit, ajudats per unes canyes verdes i uns fanals que els guiaven, i amb els xiquets subjectes a unes cordes per tal que no caigueren a les aigües fangoses de les marjals, fets ocorreguts en 1251.

A més de la presència del foc i de la pólvora en l'anunci oficial de les festes, la llum també està present en les gaiates, monuments de llum d'uns sis metres d'alçària, un altre símbol de les festes. Recorda les canyes, gaiatos i fanals que, segons la tradició, van usar els castellonencs per a temptejar el terreny pantanós durant aquella baixada nocturna molts segles arrere.

Gaiata de les Festes de la Magdalena

Cultura, festes, rituals. El foc com a element configurador de la festa

Unitat 07 CULTURA I TRADICIONS

Altres elements distintius d'estes festes, on la llum i el foc també tenen protagonisme, són la celebració d'un pregó que inicia les festes, d'una desfilada de penitents, la desfilada de gaiates i l'acte central que és la Romeria de les Canyes. En esta romeria els castellonencs pugen al puig de la Magdalena, a la seua ermita, un acte simbòlic on es referma la seua personalitat, tornant al solar dels seus avantpassats. Van amb les seues respectives canyes, amb una cinta de seda verda i vestits amb brusa negra. Una vegada arriben a l'ermita, és típic recuperar forces menjant un entrepà de faves mentres se celebra la tradicional missa de romeus. També es dispara una gran mascletà aèria i es comença el repartiment dels tradicionals rotllets als romeus.

De la cultura valenciana han sigut reconeguts per la UNESCO com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat:

El Tribunal de les Aigües de l'Horta de València, un tresor del patrimoni cultural immaterial valencià d'una dimensió universal inqüestionable i herència viva del sistema de govern de les aigües en l'horta en època islàmica.

La Festa o Misteri d'Elx, tresor cultural del poble d'Elx i una de les joies més preades del patrimoni cultural valencià. Misteri derivat dels primitius drames litúrgics i manifestació religiosa on es representa la mort, assumpció i coronació de la Mare de Déu.

La Festa de la Mare de Déu de la Salut d'Algemesí, un ritual que es remunta al segle XIII, i en què es donen cita processons, balls, composicions teatrals i musicals, junt amb la tradicional *Muixeranga*.

Ermita al puig de la Magdalena

Tribunal de les Aigües de l'Horta de València

Misteri d'Elx

Festa de la Mare de Déu de la Salut d'Algemesí

1. **Pensa** en el paper que té el foc en alguna de les festes que se celebren al teu poble. Explica on i de quina manera està present.
2. Segur que has sentit dir que als estrangers els crida molt l'atenció que els monuments fallers o els de les Fogueres es cremen. **Explica** a un estranger per què s'han de cremar els uns i els altres, i què simbolitza el foc en estos casos.
3. **Busca** més informació sobre les gaiates. En què consistixen? Què representen estos monuments lluminosos?
4. **Elabora** una presentació digital sobre les festes del teu poble. Recorda que has de tindre en compte les orientacions següents:
 - La primera diapositiva ha de ser la portada i ha d'incloure títol i autors.
 - Cada diapositiva ha de tindre com a mínim una imatge.
 - No poseu més d'una idea per pantalla.
 - No has de llegir les diapositives; les has d'explicar.
 - El text s'ha de poder llegir des del final de la classe.

La importància del joc en el temps d'oci

El joc té un caràcter universal, és a dir, que els xiquets i les xiquetes de totes les cultures han jugat sempre. Són part universal de la cultura humana i se'n té constància des de temps prehistòrics. Fins i tot, molts jocs es repetixen en la majoria de les societats. Se sol jugar per passar-s'ho bé, per gaudir del temps, de les persones i per gratificació pròpia.

Els jocs dels pobles valencians eren i són múltiples i variats. N'hi ha per a menuts i per a majors, encara que, a vegades, la barrera no és tan fàcil de delimitar. Abans i encara ara, els pobles tenien carrers i places que valien per a jugar i el joc apareixia al llarg de l'any i de les estacions. Un dels llocs on encara és possible mantindre vius els jocs tradicionals és en l'escola.

En este tema, presentem alguns dels jocs tradicionals més significatius d'arreu de les nostres terres, uns jocs que es poden posar en pràctica al pati del centre i en els quals, per la seua facilitat, podrà integrar-se qualsevol persona sense cap distinció per raons físiques ni de sexe.

Alguns dels jocs tradicionals valencians més rellevants

El sambori

Poden jugar tantes persones com es vullga, una vegada tinguem pintat el quadro de joc i posats els números (mínim de set caselles, amb caselles simples i dobles). En les caselles simples cal anar a peu coix; en les dobles es deixen els dos peus a terra, un en cada casella. Cal llançar la tella al número que corresponga, sense que toque cap ratlla. Cal fer el recorregut sense xafar cap ratlla, ni amb el peu ni amb la tella.

Llança la primera persona al número 1; si no fa cap falta, passa al número 2, i així fins que falla. Ara és la segona persona qui intenta fer el màxim recorregut en el quadro. Així, totes les persones fins que de nou li toca a la primera, la qual continuarà des de la casella on havia fallat. Continuen llançant i fent el recorregut fins que totes les persones aconseguixen acabar el quadro.

La trompa

Els xiquets grecs ja jugaven en el seu temps d'esplai. Com abans, hui en dia, la primera complicació és saber enrotllar bé el fil. Un altra dificultat sorgix quan no es fa bé el moviment d'estirar-lo perquè la trompa isca cap a fora. Quan ja se sap fer-la ballar bé, és el moment d'aprendre a fer punteria si es vol jugar a traure trompes d'un cercle fet a terra. Fer-la ballar més que altres només requereix saber llançar-la fort i molt estabilitzada perquè no perda força abans de parar-se i puga ballar com més millor.

El pic i pala

Es tracta també d'un joc molt antic i present en cultures molt diverses. És un joc d'habilitat on el jugador ha de concentrar-se per a poder colpejar el pic amb la pala, una vegada s'ha elevat aquell en l'aire. Als nostres pobles, potser la variant més coneguda és la d'empomar. En esta manera de jugar al pic i pala, s'enfronten dos equips. Mentre que un intenta fer arribar el pic tan lluny com siga possible, l'altre equip intenta empomar en l'aire el pic i eliminar així el jugador que ha colpejat.

La pala es feia amb qualsevol fusta plana que es preparava fent-li una part més estreta per a poder-la agarrar còmodament. El pic era redó i d'uns quatre centímetres de grossor i d'uns dotze de longitud, al qual s'havia fet punta en els dos extrems.

El mocador

En el joc del mocador hi ha una competició entre dos equips, on l'estratègia i la velocitat juguen a favor, o en contra, segons l'habilitat de cada persona. S'ha de jugar en una zona plana i lliure d'obstacles.

La mare, és a dir, la persona que crida, es col·locarà al mig de les dos línies que ocupen cada equip. Estos es posaran els números de joc, cada persona un. Quan tot estiga enllestit, la mare cridarà un número; les persones de cada equip que tinguen eixe número eixiran tot corrents per intentar agarrar el mocador que sosté la mare i tornar al seu camp sense que l'altra persona la toque. Normalment, quan una persona era tocada quedava eliminada o, si el perseguidor no tocava la que portava el mocador, aquell era eliminat.

Podem dir que és un joc on la diversió és constant i en el qual s'ha d'estar molt despert.

1. **Intenta explicar** el sentit dels refranys o frases fetes següents, buscant la informació necessària. Relaciona els refranys amb els jocs populars anteriors:

Per Pasqua al recer, per Nadal al carrer.

A Pasqua ballen la trompa, fins que el trompellot entra.

Ser un trompellot

2. **Pregunta** als teus pares o iaïos si coneixen els jocs populars anteriors. Jugaven ells de la mateixa manera o introduïen alguna variant?
3. **Resumix** les característiques d'un altre joc de carrer sobre el qual et parlen els teus familiars. Pots omplir la fitxa de la pàgina següent.

Investigació de jocs del meu poble

De qui he recollit el joc?

Edat de l'informant

Nom del joc

On es jugava?

Qui jugava?

Descripció del joc

Què fa falta per a jugar?

01

Examina la publicació en PDF del llibre *Jocs tradicionals* d'Àngel Gómez, en

http://www.cece.gva.es/ocd/sedev/docs/JOCS_TRADICIONALS.pdf

Es tracta d'un recull que presenta molts dels jocs populars més significatius d'arreu de les nostres terres. Un dels llocs on encara és possible mantindre vius els jocs és en l'escola, on amb poc de pressupost i un poc d'imaginació podem fer que els xiquets i xiquetes aprenguen a pactar i respectar les normes bàsiques dels jocs.

La cuina valenciana i la dieta mediterrània

Unitat **07**

CULTURA I
TRADICIONS

La cuina valenciana és molt variada com a resultat de la diversitat de paisatges de la Comunitat Valenciana, però amb trets comuns: la senzillesa dels seus elements i la presència de l'arròs com a cereal dominant, acompanyat de verdures, fruites, carns i peix de la comarca, embotits típics, vins i licors de collita pròpia. És una gastronomia sana i natural, entre els seus plats destaca la paella, reconeguda mundialment i convertida en icona de les gastronomia occidental.

És una gastronomia que s'ha anat modificant a través del temps amb les aportacions de les diferents cultures que s'han anat establint a les nostres terres. Originàriament va ser la tríada mediterrània: oli, blat i vinya, aliments als quals més tard es van unir els cítrics i l'arròs de manera destacada, així com altres arribats d'Orient i Amèrica. Totes estes aportacions han conformat una cuina tradicional, sana i equilibrada, que forma part principal de la nostra cultura i que és bàsicament la denominada dieta mediterrània.

La gastronomia és l'art i tècnica de preparar els aliments per tal que siguin més nutritius, més agradables de menjar, així com més atractius i desitjables. És un art que segueix receptes que sovint vénen de molts anys, i que, per tant, servixen per a conèixer comportaments que es remunten, normalment a molts segles arrere. Cada poble desplega, segons les seues matèries primeres i en funció de les pròpies necessitats i de la seua imaginació, preparats culinaris específics. En altres casos, els aliments són producte de l'elaboració i la transformació d'elements naturals com l'oli, l'orxata, el torró, el pa, la mel, el formatge, el sucre i el vi, entre altres.

La cuina valenciana i la dieta mediterrània

Unitat **07**
CULTURA I
TRADICIONS

L'orxata

Per exemple, l'orxata és una beguda l'essència de la qual és la xufa, tubèrcul típic de l'horta valenciana. Conta una llegenda que una jove va donar a tastar esta beguda blanca i dolça al rei Jaume I, qui, molt complagut pel seu sabor, va preguntar: "Què és açò?", i la jove va respondre: "És llet de xufa", a la qual cosa el rei li va replicar dient: "Açò no és llet, açò és or, xata". És evident que és només una llegenda popular sense cap validesa etimològica, però ens servix per a demostrar l'antiguitat del producte i la seua popularitat, que es remunta molt arriere.

Es considera una beguda refrescant, però és més que això, perquè es tracta d'un producte imprescindible en la dieta mediterrània pels seus innombrables beneficis per a la salut. A més de la xufa, en la seua elaboració pot intervindre també l'ordi, les ametles, les avellanes o, fins i tot, l'arròs. Esta última, ara, està pràcticament desapareguda, però abans era la més usual entre els llauradors a València perquè l'arròs és més barat que la xufa.

L'orxata de xufa es prepara amb la proporció adequada de xufa, aigua i sucre. Per tota la Comunitat Valenciana hi ha orxateries artesanes que produïxen l'orxata directament de la matèria primera (la xufa), i els altres dos ingredients citats.

El procés d'elaboració comença amb la llavada de les xufes a fi d'eliminar les restes de terra i d'impureses que normalment acompanyen les xufes seques. A continuació es procedix a la selecció de les xufes per a eliminar els tubèrculs defectuosos. Una vegada eliminades les xufes defectuoses, les seleccionades se sotmeten a diverses llavades amb aigua potable per a finalment procedir a la trituració dels tubèrculs en un molí. Posteriorment, es deixa en maceració la massa de xufa triturada amb aigua. El triturat obtingut s'introdueix en una premsa que separarà el líquid del residu sòlid, al qual s'afigen al voltant de dos litres d'aigua per quilogram de xufa, amb la qual cosa s'obté l'extracte final. L'orxata així obtinguda ha de refredar-se ràpidament i es pot presentar líquida, granissada o, fins i tot, congelada. S'assegura que, tradicionalment, es consumia granissada quan encara no hi havia congeladors a les cases i el gel es comprava a venedors ambulants.

01

Visita virtualment el museu de l'orxata i la xufa en

<http://www.elmachistre.es/es/>

També podeu visitar-lo físicament i podreu entendre millor el significat d'esta tradició i aprendre com s'elabora l'orxata, com es cultiva la xufa, com es comercialitza actualment i com es feia fa dos-cents anys.

1. **Busca** informació sobre els orígens de la paraula *orxata*, deixant de banda l'etimologia popular. Quin devia ser, probablement, el primer cereal amb el qual es feia l'orxata?
2. Quan beus orxata, és molt freqüent menjar els anomenats *fartons*. Què són? Com els descriuries?
3. **Resumix**, amb les teues paraules, el procés d'elaboració de l'orxata.

Les societats musicals a la Comunitat Valenciana

La Comunitat Valenciana destaca especialment en l'art de la música. Per això s'ha dit tradicionalment que en cada valencià hi ha un músic. Este amor per la música es veu clarament reflectit en la quantitat de societats musicals que hi ha per tot el territori. I és que serà difícil trobar un poble de la Comunitat Valenciana que no tinga la seua banda i, fins i tot, de vegades més d'una.

La importància de la música a la Comunitat Valenciana és tal que hi ha una Llei Valenciana de la Música i un institut específic per al seu desenrotllament i protecció. El reconeixement en 2011 de la tradició musical popular valenciana materialitzada per les societats musicals com ben Immateral de Rellevància Local, garantix la conservació d'un dels patrimonis que més ens identifiquen. Són expressions dels nostres pobles, on les bandes es convertixen en les seues principals institucions culturals: assajos, classes, concerts, audicions, cercaviles o certàmens que fan d'elles, a més d'un gran moviment musical, un gran moviment social. Este moviment associatiu mou molta gent, fomenta valors com la cooperació entre els seus membres, congrega persones de distintes edats que cooperen entre elles i desenrotllen projectes de potenciació de la cultura musical. Allí, des de molt jóvens, adquirixen valors com l'esforç, el treball ben fet o el treball en equip, i tot per amor a l'art. Les bandes són bressol de grans músics, però també de músics amateurs, que compaginen la música amb la seua vida professional. Per qualitat i tradició la música valenciana gaudix de gran rellevància internacional i es manifesta com el bé cultural més destacat de la Comunitat Valenciana.

La música popular: el cant d'estil i les *albaes*

Entre les manifestacions de la música popular comptem a la Comunitat Valenciana amb una tradició vocal viva, de transmissió oral, que es concreta en l'anomenat cant d'estil i en les *albaes* i que bàsicament es tracta de poesia oral improvisada.

El cant d'estil o cant a l'aire és aquell que té com a peculiaritat essencial la improvisació melòdica amb la veu i es fa molt sovint sobre la base d'una versada, que improvisa el *versaor*. Hi ha diversos tipus de cant, distingits sobretot pel seu acompanyament instrumental. Les *albaes*, per exemple, van acompanyades per tabalet i dolçaina. Estos cants en principi nasqueren sense mètrica, a l'estil de cadascú. És, en definitiva, una forma musical viva, amb una estructura que deixa llibertat per a crear a l'intèrpret en el moment mateix de l'execució.

El cant a l'aire es va desenrotllar al llarg del segle XIX a l'àrea central de la Comunitat Valenciana i en l'àmbit rural. Els llauradors i els artesans s'aplegaven i organitzaven, amb caràcter festiu, rondes amoroses o familiars acompanyats de música, cants i balls. Alguns noms associats a esta tradició són de significació ben evident: s'anomenen *albaes* perquè es cantaven a l'alba, *cant a l'aire* perquè no és una música d'interior i *d'estil* perquè, com que és improvisada, depén molt de l'estil de cada *cantaor*.

1. Ací tens un fragment adaptat del llibre *La música popular*, de Vicent Torrent, en el qual es descriu el procés d'execució del cant d'estil. Llig-lo amb atenció i explica després oralment en què consistix una *cantà*:

Es dispara la rondalla: comencen els vents a introduir la melodia que anuncia quin estil es cantarà; immediatament les cordes s'afigen per a acompanyar rítmicament el vent; mentrestant, el cantaor va recitant-li a l'orella les frases que haurà de cantar a continuació; el vent deixa a punt l'última cadència, i el cantaor entra vigorosament amb una força i una alegria que electritza el públic. Perquè, a més, el text que es canta ha de ser improvisat en el moment per a l'ocasió; tal és el paper del versaor. I no solament el text és improvisat, sinó que les variacions melòdiques en són també creades allà mateix pel cantaor [...] Esta és la primera virtut del cant a l'aire: una estructura que deixi llibertat per a crear a l'intèrpret en el moment mateix de l'execució és una forma musical viva i que conserva virtualitats creatives.

01

Tens accés a diferents mostres de cant d'estil valencià en <https://www.youtube.com>

Arreplega notícies d'actualitat en els mitjans de comunicació valencians referides a allò que has estudiat en esta unitat i fes un pòster als taulers de l'aula.

